

az 1920-as évek végére jórészt megvalósult. Kiépült a mellékutcák tervezett hálózata (néhány szakasz csak az ötvenes évekre), korábban beépítetlen területek rendezésével alakult ki a Bugát Pál és a Köztársaság tér. A környező háztömbök beépítése, ha nem is az eredetileg tervezett szigorú tömbkörülépítéssel, de a korábnál jóval lazábban, jórészt beépítetlen tömbbelsővel valósult meg. Ez a városi tanácsnak a kormánybiztossági beavatkozásokkal szemben, legalább is az itteni új építkezésekkel kapcsolatban fenntartott következetes engedélyezési gyakorlatát igazolja. A volt zsákközös területre szánt középületek közül a posta már 1929-ben, de az eredetileg tervezettől elérő helyen, a vásárcsarnok (piac) csak a legutóbbi időben, viszont az 1917-ben kijelölt helyén épült fel. A tűzvész által érintett városterület legkirívóbb urbanizációs hiányosságokat mutató részeit tehát érintett szanálni, modernizálni. Ennek oka azonban nem e hiányosságok kirívó jellege, hanem az itt rendezés alá kerülő felépítmények alacsony értéke és lakóik csekély érdekérvényesítő képessége volt: ők nemcsak a képviselő-testületben, de a sajtóban sem tudták érdemben hallatni a szavukat. A tűz által megkímélt zsákközös részek szanálására azonban nem került sor, ezen, ma már értékes városépítészeti örökségnek tekintett negyedeknek a kialakult városszerkezetet megőrző rehabilitációja, közművesítése 2009-ben kezdődött meg.

LUGOSI ANDRÁS

„SZTALIN FŐHERCEGE”

Kohn báró vacsorái a Falk Miksa utcában a fajgyalázási törvény idején¹

„Valaki megrágalmazhatta Josef K.-t, mert noha semmi rosszat sem tett, egy reggel letartóztatták.”² Ezzel a kedves olvasó által nyilván jól ismert mondattal kezdődik Franz Kafka, prágai zsidó írónak a modern bürokrácia útvesztőiről szóló kisregénye. Ami azonban tanulmányom szűkebben vett tárgyát, a zsidótörvények idején Budapesten élő és zsidónak minősülő Kohn báró³ fajgyalázási perét illeti, egészen biztos forrással rendelkezünk arról, hogy ezt az ügyet egy feljelentő levél indította el. Szerzője Kováts Antalnénak nevezte magát, és az V. ker. Falk Miksa u. 30-at adta meg lakhelyéül. A feljelentés tanúsága szerint ebben a házban zajlottak le azok a bizonyos vacsorák, amelyek a Kohn báró ellen indított büntetőpernek is alapját képezték. Mivel ilyen nevű egyén nem található sem az 1941-es

1 Az itt közölt dolgozat az ELTE BTK Történelem Doktori Iskolájában Gyáni Gábor témavezető irányítása alatt *Modern város – magyar város – bűnös város. Az 1945 előtti Budapest tapasztalattörténete a térbeli fordulat perspektívájából* munkacímen készülő doktori disszertációnak egyik fejezete.

2 *Kafka, Franz*: A per. Fordította: Szabó Ede. Európa, Budapest, 1986. (Európa Zsebkönyvek) 5. p.

3 Általam kreált álnév. A báró halálozási éve nem ismert, a kutatás jelenlegi állása szerint azt sem tudjuk, hogy túlélte-e a holokausztot. 110 évvel ezelőtt született, így azok az iratok, amelyek igazi nevét és egyéb személyes, illetve különleges adatait tartalmazzák, az 1995. évi LXVI. törvény 24. § (1) értelmében Budapest Főváros Levéltárában bárki számára korlátozás nélkül hozzáférhetőek, továbbá az 1992. évi LXIII. törvény 32. § (3) b. pontjának megfelelően tudományos publikáció keretében nyilvánosságra is hozhatóak. Két okból azonban mégis az álnév használata mellett döntöttem. Egyrészt a báró magán- és szexuális életének ebben a tanulmányban részletesen elemzett fejezetei az ún. harmadik zsidótörvény diszkriminatív rendelkezéseinek következtében képezték bizonyos, a BFL őrizetében fennmaradt korabeli köziratok tárgyát. Másrészt a 1992. évi LXIII. törvény 2. § 2. pontja a szexuális életre vonatkozó személyes adatokat különleges adatoknak minősíti. Úgy gondolom, hogy a minden legitimitást nélkülöző harmadik zsidótörvény következtében indult ún. fajgyalázási perek olyan mértékben sértették az egykori üldözöttek és szexuális partnereik intim szféráját, hogy kilétüket még a mai történeti elemzések sem hozhatják nyilvánosságra az érintettek és leszármazottaik személyiségi jogainak megsértése nélkül (vö. 1992. évi LXIII. törvény 4. §). Ezért a báró és partnere esetében álnévet használok, míg a feljelentők, a tanúk, a rendőrségi, ügyészségi, bírósági, stb. hivatalnokok esetében viszont közlöm az eredeti neveket. Ez utóbbinak nincs adatvédelmi akadály, másrészt a magyar felelősség tisztázásának hosszabb távú célja is megköveteli ezt.

népszámlálás,⁴ sem az 1945-ös népszéírás⁵ e házra vonatkozó lakásívein, de nem lelhető fel az 1935-ös, az 1943-as és az 1944-es választási névjegyzék Falk Miksa u. 30. sz. alatt lakó választói között sem,⁶ ezért először azt a következtetést vontam le, hogy a feljelentő talán álnevet használhatott. Ezután összevettem a feljelentőlevél és a lakásívek írásképét, de nem találtam olyan lakásívet, amelynek kitöltője a kézírás alapján azonosítható lett volna az álnéven írt levél szerzőjével. Számolni kellett persze azzal a lehetőséggel is, hogy amennyiben a feljelentő ténylegesen a Falk Miksa u. 30. sz. alatt lakott, akkor feltehetőleg sem 1941-ben, sem 1945-ben nem ő töltötte ki a lakásívet, hanem mindkét alkalommal családjának valamely másik tagja. De sokkal valószínűbbnek tűnt az, hogy a levél írója valójában nem ebben a házban lakott, hanem valahol a közelben. Magam is meglepődtem azonban, amikor Kovács Antalné, szül. Szlovák Margit háztartásbelit, Kovács Antal sofőr feleségét megtaláltam a Kohn báró által látogatott épülettel szemközti Falk Miksa u. 19. sz. ház választói között.⁷

A magyar közvélemény ma is meglehetősen megosztott az 1938–1945 közötti zsidóüldözések és a német megszállás utáni holokauszt miatt felvetődő magyar felelősség problémájával kapcsolatban. Az a nézet, hogy a magyar zsidóság tragédiájáért, ami természetesen a magyar nemzet tragédiája is egyben, inkább a németek a felelősek, még azok között is meglehetősen elterjedt, akiket

-
- 4 Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) IV.1419.j Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának iratai. Az 1941. évi népszámlálás budapesti felvételi és feldolgozási iratainak gyűjteménye. 334/I. számlálójárás (a továbbiakban: szlj.) V. Falk Miksa u. 30. 1–12; 14–25. ssz. lakásívek
- 5 BFL IV.1419.n Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának iratai. Az 1945. évi budapesti népszéírás felvételi és feldolgozási iratainak gyűjteménye. 334/I. szlj. V. Juhász Andor u. 30. 1–23. ssz. lakásívek
- 6 BFL IV.1405 Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai. 1935-ös választási névjegyzék (a továbbiakban: vál. névj.) 78. szavazókör (a továbbiakban: szk.), V. Falk Miksa u. 30.; 1943-as vál. névj. 78/a. szk. V. Falk Miksa u. 30.; 1944-es vál. névj. 78/a. szk. V. Juhász Andor u. 30.
- 7 BFL IV.1405. 1943-as vál. névj. 79/a. szk. V. Falk Miksa u. 19., 1944-es vál. névj. 79/a. szk. V. Juhász Andor u. 19. A továbbiakban, amikor a feljelentőlevél írójáról, kis túlzással az ecói értelemben vett mintaszerzőről lesz szó, akkor nevét mindig a levélben szereplő „álnévi” alaknak megfelelően ts-sel írom. Amikor azonban az ecói értelemben vett empirikus szerzőre, azaz az egykoron a Falk Miksa u. 19. sz. alatt lakó házmesternére irányítjuk figyelmünket, akkor a választási névjegyzékben és a népszámlálási lakásíveken található, kétségkívül slamposabb, cs-vel írt névváltozatot fogom használni. Vö. *Eco, Umberto*: Hat séta a fikció erdejében. Fordította: Schéry András–Gy. Horváth László. Európa, Budapest, 1995. Különösen: 20–39. p.

őszintén megrendít a kb. 550 ezer magyar zsidó⁸ meggyilkolása, és távol áll tőlük a holokauszt-tagadás bármely formája. Azt a történeti elképzelést is hasonlóképpen széles konszenzus övezi, amely szerint a 20. századi magyar történelem során a mindenkori megszállók és kollaboránsaik által okozott szenvedéseket már-már rendszerek felett átívelő módon mindig tovább súlyosbította a lakosság által meglehetősen széles körben gyakorolt feljelentőlevél-írás szokása és gyakorlata. 1926-ban Kosztolányi pl. így írt az 1919-es kommün bukása utáni időszakról: „Napról napra zuhant a korona. Az emberek nyomott kedéllyel, ugrásra készen figyelték szomszédaikat. Névtelen leveleket írkáltak egymásról. Azok, akik azelőtt átalították volna elismerni barátaikról, hogy »jó kommunisták«, most a hatóságok előtt gyorsan és készségesen nyújtották át nekik a régóta megtagadott, hivatalos elismerést.”⁹ A történetírás mind ez ideig azonban nem nagyon törekedett arra, hogy a feljelentés kultúrájára való általános hivatkozásokon túl a maga konkrétságában is vizsgálat alá vonja ezt a jelenséget. A magyar felelősség felvetése jogosságának alátámasztására, valamint annak érdekében, hogy egy konkrét példa segítségével megpróbáljuk kiemelni a feljelentés kultúrájának historikumát abból a „jótékony” karkai homályból, amely az elmúlt évszázadban szövéődött körülötte, érdemes teljes terjedelemben idézni Kovács Antalné feljelentő levelét, amelyet 1942. augusztus 20-án láttak el a bűnügyi iktató érkeztető pecsétjével.

„Igen tisztelt Főfelügyelő úr!

Tudom, hogy nem [a] reszortjába tartozik ez a dolog, de meg kell írnom[.] [Én Önt személyesen ismerem[., de] ezt szóval kellemetlen letárgyalni! Elnézést kérek[.] mert pengőval írok s közismerten úri discretioját kérem *ez ügyben is* [Kovács Antalné kiemelése – L. A.!] Lakik e házban egy magányos zsidó nő[.]¹⁰ kit látásból évek óta ismerek (tehát semmi ellenségesked[é]sről nincsen szó!) Szóval Stein Margitnak hívják[.] tán 50 éves,¹¹ 2 szobás mellékhelyiséges lakást tart a földszinten kizár[ó]lag szerelmi célra, telefonja titkos lehet[.] mert van az is[.]

-
- 8 *Karsai László*: Holokauszt. Pannonica, h. n. 2001. 15. p. (A továbbiakban *Karsai*, 2001.)
- 9 *Kosztolányi Dezső*: Édes Anna. Regény. A sorozatot szerkeszti és a szöveget gondozta: Fráter Zoltán. Európa, Budapest, 2008. (Kosztolányi Dezső Művei) 85. p.
- 10 Az eredeti irat számos piros ceruzás aláhúzást tartalmaz, amelyek egy Konrád nevű rendőrtisztviselőtől származnak. Ezeket jelöltem én is aláhúzással ebben az átiratban. A szögletes zárójelben az én – szándékaim szerint a levél szövegének megértését segítő – értelmező kiegészítéseim találhatóak.
- 11 Kovács Antalné nem téved, Stein Margit 1943-ban 49 éves volt. Vö. BFL IV.1419.j 334/I. szlj. V. Falk Miksa u. 30. 2. ssz. lakásív

de nincsen a könyvben,¹² hát kérem a kapu alatt is van bejárata és éjjel[-]nappal férfiak nőkkel idejárnak, rémes dolog ez[,] mert a rollón át látni mindent, hát a házmester és felesége mindent tudna[,] mert a telefont sokszor látni az ablakban s ők kezelik. A cselédje leánya mint lakó van bejelentve.

Tessék utánna nézni[,] olyan sürgés[-]forgás van ott[,] holott a nő a strandon van [-] hogy lehet ez? Főleg du. és éjjel.

Valami báró Kohn vörös zsidó (Béla) is felviszi a keresztény barátnőjét a Szigeti bárból[,] Hanna nevű. Tessék megnézni száz % igaz[.] [E]z egy barlang a cseléd és [a] házmesterné közreműködésével. A zsidó nő azért meri[,] mert valamikor az Illek csinos főkap fia barátnője volt[,] s jó összeköttetéssel bír[,] hallom. Főfelügyelő úr[,] én ezt Önnek úgy írom[,] tegyen ahogy jónak látja[.] [E] ház gondnokával is közlöm bizonyos formában.

A nőnek telefon[á]lni![] Telefonálni tessék hasonló értelemben, meglepő eredménye lesz!

E lakásra igényt nem tartok[,] de ma nem ez a világ van[,] hogy ilyen dolgokat nyugodtan nézzek.

Üdvözetlem Főfelügyelő urnak,

Kováts Antalné
Bp. Falk Miksa utca 30.¹⁴

Két nappal később, 1942. augusztus 22-én a detektív csoport a következő utasítást kapta: „Hosszabb megfigyelés után részletesen puhatolandó a tényállás. A zsidó nő ellen – esetleg a házmester és a cseléd ellen is – mint bűnségdek ellen – kerítés büntettére (1935:XX. tc.) vonatkozóan keresünk adatokat. A vörös zsidó Kohnt lehetőleg tetten kellene kapni a fajgyalázáson. Ez esetben

12 A feljelentő állítása megfelel a valóságnak, mert Stein Margit neve valóban nem található meg az 1943-as budapesti telefonkönyvben. Vö. A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora. Hivatalos kiadás. M. Kir. Postaigazgatóság, [Budapest], 1943.

13 Az 1935-ös választási névjegyzék V. Falk Miksa u. 30. sz. alatti választói között valóban szerepel dr. Illek Árpád banktisztviselő, arról azonban nem rendelkezünk adatokkal, hogy az ő apja, Illek Alajos valóban főkapitány volt-e, utaljon ez a megnevezés bármilyen foglalkozásra is. Az a körülmény, miszerint a választási névjegyzékben szereplő banktisztviselő 12 évvel fiatalabb volt Stein Margitnál, erősen kétségessé teszi azt, hogy a feljelentő által kész tényként kezelt nexus valóban fennállt. Vö. BFL IV.1405. 1935-ös vál. névj. 78. szk.

14 BFL VII.5.c A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék peres iratai. 1882/1943. Báró Kohn András Béla (általam kreált álnév) fajgyalázási pere

a fajgyalázásra vonatkozó adatokat külön jelentésbe kell majd foglalni.”¹⁵ Az utasítást a detektív csoport részéről az a Konrád szignózta, akitől a piros ceruzás aláírások is származnak Kovátsné levelében. Ezután valóban három hónapig tartó megfigyelés következett, s mielőtt december 4-én a rendőrség sort kerített volna Kohn bárónak, mint gyanúsítottak a kihallgatására, N. Marton János és Sebestyén Árpád detektívek egy november 25-én kelt jelentésben foglalták össze a nyomozás sovány eredményeit.

„A ház lakóinak körében folytatott bizalmas puhatolásom során azon értesülést nyertem, hogy Stein Margit lakásán valóban sokan fordulnak meg: nők és férfiak vegyesen, azonban azt, hogy a lakásban tulajdonképpen mi történik, senki sem tudja, valamint azt sem, hogy Stein Margit tulajdonképpen mivel foglalkozik. *A lakásnak két bejárata van: az egyik az udvarban, míg a másik a kapu alatt, így a házbeliek nem láthatják azt, hogy mikor ki érkezik a lakásba, illetve mikor távoznak onnan el.*

A kérdéses lakást több ízben megfigyeltem, azonban a figyelés egyrészt a két bejárat miatt, másrészt mert a házmester jó viszonyban van Stein Margittal s amennyiben az udvarban folytattam figyelmet, ott tartózkodásom feltűnővé vált, különösebb eredményre nem vezethetett. Annyit mégis sikerült megállapítanom, hogy estenként az udvarra nyíló ebédlőben 4-5 személyből álló társaság szokott összejönni, akik között, az ablakon betekintve Kohn bárót is felismertem. A lakás többi helyisége sötét szokott lenni, így oda betekintnem nem sikerült, azonban feltételezhető az, hogy a társaság tagjai közül, az ebédlővel szomszédos helyiségbe, közösülés céljából bármikor visszavonulhatott bárki, [Az én kiemelésem. – L. A.] de tettenérés a fenti körülmények között nem lehetséges.”¹⁶

1. Fajvédelem, várostörténet, térbeli fordulat

A magyarországi zsidóüldözések történetének kutatásában a zsidótörvények rendelkezéseinek végrehajtása régóta kiemelt témának számít, de a hazai történetírás mind ez idáig szinte teljes mértékben a második zsidótörvényben meghatározott diszkriminatív intézkedések végrehajtására koncentrált, ahogy a nemzetközi kutatás érdeklődésének középpontjában is a zsidók gazdasági életből való kiszorítása, illetve vagonukból való kisemmizése állt. Nem is

15 Uo.

16 N. Marton János és Sebestyén Árpád detektívek jelentése, 1942. november 25. Ld. BFL VII.5.c 1882/1943.

olyan régen még a korszak szakértő történészei részéről is elhangzott olyan vélemény az elektronikus médiában, miszerint a harmadik zsidótörvény és benne a fajgyalázásról és annak szankcionálásáról szóló 15. § ugyan a huszadik századi magyar történelem egyik legnagyobb szégyene, de a törvényhozóknak ez a bűne nagyrészt szimbolikus maradt, mert fajgyalázási perek Magyarországon nem nagyon voltak.

„**Műsorvezető:** Büntetőjogi szankció is megjelenik az Ön által említett ténynél, például mikor egy keresztény férfi zsidó nővel hál vagy házasodik, öt évig terjedő börtönbüntetés házasság esetén. Tehát, ez elképesztő, hogy büntetőjogi szankciók is belépnek egy magánjogi kapcsolatba.

Zinner Tibor: Ez így van, de meg kell, hogy mondjam, lehúztam tíz évet Budapest Főváros Levéltárában, és hát a Horthy-korszak magyar királyi büntető ítélezését és a büntető törvényszék¹⁷ anyagát elég jól ismerem – én ilyen perrel nem találkoztam.

Műsorvezető: Tehát nem volt ilyen per akkor?

Zinner Tibor: Lehet, hogy volt, ez nem azt jelenti, hogy nem volt, de én magam ezekkel a perekkel nem, annál több kormányzósértés[sel] és egyéb ügygel, de ezekkel nem találkoztam.

Szita Szabolcs: Meg újságba olyan szenzáció szinten, hogy feltételezhető, vagy úgy tudják, hogy az illetőnek a keresztény szolgálólánnyal van viszonya. Szóval azért igyekeztek ilyen kis rágalmazást, de ahhoz képest, hogy a német városokban visszaállították a középkori pengellért, hogy kopaszra nyírva a nőket kirakták ketrecbe és így tovább, ahhoz képest itt egész finom volt a magyar megoldás a harmadik zsidótörvényvel kapcsolatban. De akkor is azt mondhatjuk, hogy aljas és szégyellnivaló dolog.¹⁸

Aligha vitatható, hogy a zsidótörvények elfogadása egyszerre volt szimbolikus és gyakorlati kezdete a magyar történelem talán legsötétebb korszakának, amely 1963-ig bizonyosan, de egyes értelmezések szerint egészen a hatvanas évek végéig tartott. Ugyanakkor fel kell hívni arra a figyelmet, hogy Zinner

17 Pontos neve: Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék. Történetünk idején a fővárosi büntető igazságszolgáltatás rendszerében az elsőfokú bíróság szerepét tölti be. Minden budapesti fajgyalázási ügyet itt kezdtek tárgyalni. Fellebbezés esetén az ügyek a Budapesti Királyi Ítéletlátra kerültek, és itt születtek meg azok a másodfokú ítéletek, amelyek már kihirdetésük pillanatában jogerőre emelkedtek. Ha a vád és/vagy a védelem véleménye szerint a Törvényszék és/vagy az Ítéletlátra eljárásjogi hibát vétett, akkor még volt lehetőség a Magyar Királyi Kúriához fordulni jogorvoslatért.

18 http://www.hirtv.hu/?tPath=/view/videoview&videoview_id=5879. HírTv Ősök tere 2008. 04. 22. 21:44–22:55 perc – Utolsó letöltés: 2008. 11. 27.

és Szita véleményével ellentétben a harmadik zsidótörvény, az ún. fajvédelmi törvény rendelkezései egyáltalán nem maradtak papíron. Mind az öt fajvédelmi intézkedés – a házasságkötés előtti kötelező orvosi vizsgálata, a házasság valamelyik házaspár elmebetegsége esetén való megtámadhatóságának könnyítése, a házassági kölcsön intézménye (persze szigorúan csak keresztények részére), a zsidónak és nem zsidónak minősülő személyek közötti házasságkötés tilalma, végül második körben a zsidó férfiak és keresztény nők közötti szexuális kapcsolatok fajgyalázássá minősítése és annak szankcionálása – egészen a második világháború végéig alapvetően meghatározta a magyarországi hétköznapiakat.

Úgy vélem, hogy a történettudomány hagyományos iskoláinak viszonylagos érdektelenségével szemben az a történetírói irányzat, amelyet a francia történetírásban a politikum társadalomtörténetének neveznek,¹⁹ éppen az ilyen jellegű konfliktusok iránt érdeklődik, amelyek a fajvédelmi törvény hatályba lépése után ebben a politikum, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás és a mindennapok négyes határának mentén kirajzolódó szférában is lezajlottak. Ezért tanulmányomban arra kívánok kísérletet tenni, hogy a kutatás spektrumát kiterjesszem a harmadik zsidótörvényre, különös tekintettel a zsidók és keresztények közötti szexuális érintkezés tilalmának problémájára, beleértve az ellenőrzés és a szankcionálás kérdését is. Írásom alapját Kohn báró 1943-as fajgyalázási perének iratai képezik, amelyet a fővárosi levéltár büntetőtörvényszéki fondjában – Zinner állításával ellentétben – tömegesen fennmaradt hasonló típusú ügyek közül választottam intenzív tanulmányozás tárgyául. A jogi antropológia²⁰ módszereinek felhasználásával próbálom megkibontani Kohn báró büntetőügyének mikrotörténeti elemzését. Ez a mikroszintű vizsgálat, ahogy az látható lesz majd, a városi tér problémájának vizsgálatához vezet el bennünket, ami szükségessé teszi azt is, hogy röviden kitérjünk az angolszász várostörténetírásban végbement térbeli fordulat azon belátásaira, amelyekre elemzésem során messzemenőig támaszkodni kívánok.

19 *Le Goff, Jacques: Visszatérések a francia történetírásban.* Fordította: Kozma György. In: BUKSz 12. (2000) 2. (Nyár) sz. 192–193. p.

20 A jogi antropológiai megközelítéshez ld. *Cerutti, Simona: Norma és gyakorlat, avagy szembeállítások jogosságáról.* In: Társadalomtörténet másképp. A francia társadalomtörténet új útjai a kilencvenes években. Szerk.: Czoch Gábor – Sonkoly Gábor. Csokonai, Debrecen, [2000.] 151–168. p., *Mátay Mónika: Törvényszéki játszmák.* Válás Debrecenben. Csokonai, Debrecen, 2006., *Thomas Kuehn: Law, Family & Women. Toward a Legal Anthropology of Renaissance Italy.* The University of Chicago Press, Chicago–London, 1991., *Cerutti, Simona: Giustizia sommaria. Pratiche e ideali di giustizia in una società di Ancien Régime (Torino XVIII secolo).* Feltrinelli, Milano, 2003.

Ez az eljárás, azt gondolom, számos elméleti és történeti szempontból fontos kérdést vet fel. Miképpen tudta ellenőrizni a hatalom a városi teret és annak használóit a német megszállás előtt, amikor még kísérletet sem tettek zsidók és keresztények területi elkülönítésére? Ebben a nyitott városi térben hogyan jöttek létre határok zsidók és keresztények között? Milyenek voltak ezek a határok? Láthatatlan, belső, szubjektív/személyes vagy látható, külső, objektív, azaz a nyilvános térben tárgyiasult határok?²¹ Milyen hatalmi mechanizmusok révén ellenőrizték ezeket a határokat? Az üldözött zsidó férfiak és potenciális keresztény szexuális partnereik hogyan találhattak rajtuk réseket? Miképpen tudtak ezeken a réseken áthatolni, illetve a hatalom hogyan tudta ezt megakadályozni, próbálkozásait leleplezni és szankcionálni, s a vádlottak milyen védekező mechanizmusok révén tudtak kibújni a büntetőjogi következmények alól? Segítőeszközzül szolgálhatnak-e a térbeli fordulat belátásai a holokauszt és a zsidóüldözések történeti kutatásában, illetve képesek-e annak megújítására? A fajgyalázási perek vizsgálata hozzájárulhat-e a térbeli fordulat szemléletének megerősödéséhez? Végül ez az új térbeli megközelítés módosíthatja vagy megváltoztathatja-e az üldöz(tet)és-korabeli Budapest keresztény és zsidó társadalmának viszonyáról alkotott történeti felfogásunkat? E kérdések tárgyalását megelőzően azonban történetünk elbeszélését a harmadik zsidótörvény parlamenti vitájának, illetve elfogadásának, valamint a fajgyalázás nemzetiszocialista eszméjének vizsgálatával kell folytatnunk.

A fajvédelmi törvény tervezetét – ahogyan hivatalosan nevezték, a házassági törvény kiegészítéséről és módosításáról szóló törvényjavaslatot – 1941. június 11-én nyújtotta be a parlamentnek Radocsay László, a Bárdossy-kormány igazságügyi minisztere.²² Radocsay Teleki Pál miniszterelnöksége idején, 1939. november 9-én került a tárcá elé, majd a kormányfő 1941. április 3-i öngyilkossága után, a Bárdossy László és a Kállay Miklós által vezetett kormányokban is megtartotta posztját egészen a német megszállásig, amikor ő is távozni kényszerült hivatalából. A törvényelőkészítési munkálatok már Teleki hivatali idejében is nagy erővel folytak, ezért volt lehetséges, hogy Bárdossy kinevezése után alig több mint két hónappal már a képviselőház asztalán feküdt

21 Ezekre az egyszerű, de annál hasznosabb megkülönböztetésekre Simon Gunn irányította rá a figyelmet az Urban History Group 2008. évi, *Urban Boundaries and Margins* címmel Nottinghamban tartott éves konferenciáján, a *Contested Boundaries* szekcióban elhangzott előadások utáni vitában.

22 Az 1939. évi június 10-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. 10. köt. 17. p. (A továbbiakban: OKN)

a törvény tervezete, és június 30-án az alsóházban meg is kezdődött annak vitája. Mivel nem tekinthető közismertnek, érdemes idézni viszonylag hosszabban, hogy mivel is indokolta a kormány a törvény megalkotását: „Ez a törvényjavaslat elsősorban Magyarország népesedésének mennyiségi és minőségi javítását kívánja előmozdítani, amennyire ez – közegészségügyünk mai állása mellett – a házassági jog keretében megvalósítható. E mellett nagyobb figyelmet kíván fordítani a házastárs egészségére is. Az említett célok érdekében 1. kötelezővé kívánja tenni házasságkötés előtt a házastárs orvosi vizsgálatát, 2. házassági kölcsönt kíván biztosítani az arra szoruló egészséges házastársaknak, 3. bizonyos kóros állapotokra tekintettel továbbfejleszti a házasság megtámadására és felbontására vonatkozó rendelkezéseket, valamint 4. házasságkötési tilalmat tervez a nemzet szempontjából nemkívánatos vérkeveredés meggátolására.

A népesedés visszaesésének egyfelől a születések kevesedése, másfelől az erős halandóság az oka.

A gyermekáldás elmaradása részint a szándékosságra, a fogamzás megakadályozására vezethető vissza, részint azonban szándékosság nélkül, a szülők valamelyikének fogyatékosága vagy betegsége következtében áll elő. A megkötött házasságoknak átlagosan 10%-a gyermektelen s ebben különösen a nemibetegségeknek van nagy szerepe. A magtalanságot az esetek mintegy 70%-ában kankós megbetegedések idézik elő, a halvaszületéseknek mintegy 40%-a, a koraszüléseknek mintegy 34%-a szifilisz eredménye. Magyarországnak trianoni területén évente mintegy 30.000 születés marad el nemibetegségek miatt.

Az erős halandóság jelentékeny részben szintén a nemibetegségeknek tulajdonítható: a halálesetek jelentékeny része olyan szervek bántalmaiból ered (elme-, szív-, vesebajok stb.), amelyeket a szifilisz szokott megtámadni. A nemibetegségek mellett hazánkban még különösen a gümőkór az a betegség, amely tömeges halálozást okoz.

A gümőkór és a nemibetegségek, ha még fertőzők, megfertőzhetik a házastársat és a méhen át a leszármazót is, ekképp öröklés és családi érintkezés útján is előidézői olyan betegségeknek vagy betegségre hajlamos állapotoknak, amelyek magtalanságot vagy korai halált okozhatnak, vagy a népesség minőségi romlására vezetnek.

A nemibetegségeknek a házasság szempontjából való jelentőségét mutatja az, hogy orvosi adatgyűjtés szerint hazánkban a nemibetegek 34%-a házas volt, a nők nemi baját pedig 29.7%-ban a férj idézte elő.”²³

23 Az 1941. évi XV. törvénycikk indoklása. Általános indoklás. In: Corpus Juris Hungarici CD. Szerk.: Pomogyi László. KJK–Kerszöv, Budapest, 2000. (A továbbiakban: CJH CD)

A fajvédelmi törvény célja tehát az volt, hogy közegészségügyi rendelkezések sorát vezesse be a magyar házassági jogba. Ki kívánta zámi a házasságkötés köréből a nemi betegségekben és az elmebetegségben szenvedőket, valamint véget akart vetni annak az 1895 szeptembere óta fennálló állapotnak, amely zsidó és keresztény házaspárok számára is teljes mértékben szabaddá tette a polgári házasságkötést. Persze egyáltalán nem a házasság intézményének kérdéséről volt szó elsősorban, hanem a népszaporulat problémájáról. Az első intézkedés a népesség mennyiségi növekedését, a második és a harmadik pedig „minőségi feljavítását” szolgálta volna a kormány, és az őt támogató parlamenti többség elképzelései szerint. Mivel ezek a javaslatok eszmeileg messzemenőkig a nemzetiszocialista fajelmélet talaján állnak, ezért érdemes felhívni arra a figyelmet, hogy az 1939-es választásokon komoly sikert elért Nyilaskeresztes Párt képviselői nem képezték részét ennek a többségnek, bár ellenzékből nagy lelkesedéssel üdvözölték a fajvédelmi törvényt. Maróthy Károly, aki a harmadik zsidótörvény alsóházi vitájában a párt vezérszónoka volt, a következőképpen foglalt állást július 1-én elhangzott beszédében: „T. Képviselőház! Egyedül és kizárólag az elkülönítés, a kitelepítés, az Európából való kitelepítés lehet a zsidókérdés végleges megoldása. Addig is azonban, amíg ez bekövetkezik, természetesen gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális teljes elkülönítést követelünk a zsidósággal szemben. Ghettoa követelünk a zsidóság számára, jogi ghettoa és tényleges gettoa követelünk, (Úgy van! Úgy van! Taps a szélsőbaloldalon.) hogy az asszimilációknak még az árnyéka és az ábrándja is végleg és tökéletesen megszűnjék már ebben az országban.”²⁴ Ugyanakkor bíralták a kormányt egyebek mellett azért, mert a benyújtott törvényjavaslat a házasságkötés tilalma mellett nem tiltotta a zsidók és keresztények közötti házasságon kívüli szexuális kapcsolatokat.²⁵

Valóban, az eredetileg benyújtott törvényjavaslat nem tartalmazta még azt a fajgyalázási paragrafust, ami alapján később szűkebb történetünk főhőse, Kohn báró ellen is eljárás indult. Azonban nem az ellenzéki nyilatkozatok kritikájának volt köszönhető, hogy a parlament által második olvasatban is elfogadott és 1941. október 10-én hatályba lépett törvény²⁶ végleges változatába már ez a büntetőrendelkezés is bekerült. Ez a 9. § rendelkezései miatt az alsó- és a felsőház között kirobbant vitának, és paradox módon a felsőház, s főként az egyházak képviselői jobbitó szándékainak volt a következménye. Ez a paragrafus ugyanis, amely megtiltotta a zsidók és a keresztények közötti polgári házasságot, nem vette

24 OKN 10. köt. 356. p.

25 Uo. 360. p.

26 70.000/1941 IM sz. rendelet 17. § Vö. CJH CD

át az ún. második zsidótörvény 1. §-ában lefektetett szabályozást a zsidónak, illetve nem zsidónak minősülés kritériumrendszerét illetően, hanem új szabályozást vezetett be. Bár annak meghatározásában, hogy ki minősül zsidónak nem tért el alapvetően az előző szabályozástól, hiszen ezúttal is két zsidó nagyszülő létét tekintették fő demarkációs kritériumnak zsidók és keresztények szétválasztása tekintetében. Teljes egészében elmaradt ugyanakkor a második zsidótörvény 1. §-ának 2. bekezdésében még megtalálható kivételek hosszú felsorolása. „A jelen § alkalmazásában zsidó az, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, úgyszintén – tekintet nélkül származására – az, aki az izraelita hitfelekezet tagja. Az, akinek két nagyszülője született az izraelita hitfelekezet tagjaként, nem esik a zsidókkal egy tekintet alá, ha ő maga keresztény hitfelekezet tagjaként született és az is maradt, s e mellett mind a két szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt. Az ilyen személynek azonban nemcsak zsidóval, hanem olyan nem zsidóval is tilos házasságot kötnie, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született.”²⁷

A Képviselőházi Napló tanúsága szerint Bocsfary Kálmán képviselő, aki a törvényjavaslatnak a miniszter által felkért előadója volt az alsóházban, beszédének azt a részét, amelyben a két zsidótörvény ugyanazon kérdésben megfogalmazott eltérő szabályozásainak viszonyát taglalta sűrű közbekibálások kísérték: „T. Ház! Kétségtelen, hogy jogrendszerünkben a törvényjavaslat törvényerőre emelkedése után a zsidónak többféle fogalma fog élni, (Maróthy Károly: Ez baj!) és pedig egyrészt a második zsidótörvény (Maróthy Károly: Ez hiba!) és másrészt a most előterjesztett törvényjavaslat keretében. (Maróthy Károly: A végén senki sem tudja, ki a zsidó!) Az indoklás azonban világosan megmondja, hogy az igazságügyminiszter úr ezzel a törvényjavaslattal kizárólag csak a vérkeveredésnek, tehát a biológiai nemzetvédelemnek területén fennálló kérdést kívánja a házassági törvény keretében megoldani. Ennek folytán nem az egész zsidókérdés összetett problémáját tűzte ki a szabályozás céljaként. (Maróthy Károly: Ez nem jó!) Azonban meggyőződésem, t. Ház, hogy ennek ellenére a második zsidótörvény által szabályozott életviszonyok tekintetében is meglesz a hatása ennek a törvényjavaslatnak és pedig azért, mert faji alapra helyezvén a zsidóság fogalmát, mindazokban a kérdésekben, amelyek ma még nyíltak, és amelyeknél vitára adhat alkalmat a második zsidótörvény értelmezése, hatóságaink is a zsidó fogalmát ezen a faji alapon próbálják megalkotni. (Maróthy Károly:

27 Vö. Az 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről. (A továbbiakban: 1941. évi XV. törvénycikk) 9. §. In: CJH CD

Helyes! Nem lehet többé visszatáncolni!) Ennek folytán közvetett hatásában ezen a vonalon is érvényesülni fog a törvényjavaslat előnye és felfogása. (Rassay Károly: Ez pontosan ellenkezik azzal, ami az indoklásban van! – Maróthy Károly: Nem! Azt mondja, hogy mi lesz majd a jövőben!)²⁸ Tehát mind a törvény szövegében olvasható rendelkezések, mind a törvényjavaslat képviselőházi előadójának expozéja szerint a zsidónak minősülés új kritériumai csak és kizárólag a harmadik zsidótörvényben szabályozott fajvédelmi rendelkezések szempontjából lettek volna érvényesek, minden más esetben a második zsidótörvény maradt volna az irányadó. Bocsáry Kálmán képviselő úr azonban elég határozott formában juttatta kifejezésre azt a reményét, hogy a hatóságok egyre inkább a harmadik zsidótörvény 9. §-ának rendelkezéseit fogják figyelembe venni. Ez így is történt. Először a honvédelemről és az első világháborús elismerések törvényi szabályozásának módosításáról szóló 1942. évi XIV. törvénycikk 3. §-ának (3) bekezdése rendelkezett úgy, hogy a jogszabály szempontjából azt kell zsidónak tekinteni, aki a harmadik zsidótörvény szempontjából annak tekintendő, majd a nem zsidó származás igazolásáról szóló 3.400/1944.IM. sz. rendelet 5. §-a univerzális jelleggel is megállapította, hogy abban a kérdésben, hogy ki minősül jogi értelemben zsidónak vagy nem zsidónak, a fent említett 1942-es törvény előírásai az irányadók. Ha a korszak ismert statisztikusának, Kovács Alajosnak a számításaiból indulunk ki, akkor megállapíthatjuk, hogy Bocsáry képviselő úr reményeinek valóra válásával a Budapesten élő kb. 15 ezer zsidó származású, de a második zsidótörvény szerint jogilag nem zsidónak számító keresztény közül akár a 13 ezret is megközelíthette azoknak a száma, akik a harmadik zsidótörvény rendelkezései következtében szintén jogfosztottá váltak.²⁹

A Felsőház azonban kísérletet tett arra, hogy megváltoztassa a Képviselőház által elfogadott törvény 9. §-át. Ha kezdeményezésük sikerrel jár, akkor ez az imént említett szám valamennyivel csökkenhetett volna. A július 18-i plenáris ülésen 77 szavazattal 50 ellenében úgy módosították a vitatott paragrafust, hogy azok a személyek, akiknek két zsidó nagyszülőjük van, akkor nem esnek a zsidókkal egy tekintet alá, ha valamely keresztény felekezet tagjaiként jöttek a világra, illetve

28 OKN 10. köt. 352. p.

29 *Dolányi Kovács Alajos*: A keresztény vallású, de zsidó származású népesség a népszámlálás szerint. In: *Magyar Statisztikai Szemle* 22. (1944) 4–5. sz. 100. p. (A továbbiakban *Dolányi Kovács*, 1944.) Ennek a számnak a nagyságát azonban nagymértékben befolyásolja az a körülmény, hogy a fővárosban élő, két zsidó nagyszülővel rendelkező 6132 keresztény közül mennyire becsüljük azoknak a számát, akik a harmadik zsidótörvény 9. §-a értelmében is nem zsidónak minősültek.

ha 7. életévük betöltése előtt valamely keresztény hitfelekezet tagjaivá váltak. Értelemszerűen kivették a szövegből azt a külön kitélt is, hogy mindez csak abban az esetben illeti meg őket, ha szüleik már a házasságkötésük idején is valamely keresztény hitfelekezet tagjai voltak.³⁰ Érdemes megjegyezni azt is, hogy a Felsőház az így módosított törvényjavaslatot is csak nagyon szűk többséggel, 65 szavazattal 53 ellenében fogadta el.³¹ Ezután a Felsőház a megváltoztatott törvényt alkotmányos hozzájárulás céljából visszaküldte a Képviselőháznak, de még mielőtt annak plenáris ülése elé került volna, összeült a két ház igazságügyi és közjogi bizottsága a felmerült nézetkülönbségek tisztázása, egy együttes jelentés elfogadása és a két ház plenáris ülése elé terjesztése céljából. 1941. július 23-án azt javasolták az alsóháznak, hogy vegyék ki a törvény 9. §-ának szövegéből a Felsőház által eszközölt módosításokat, és váltsák fel azzal a rendelkezéssel, hogy az igazságügyi miniszter „különös méltánylást érdemlő okból kivételesen felmentést adhat” a házasságkötési tilalom alól a két zsidó nagyszülővel rendelkező, jogilag zsidónak minősülő keresztényeknek, amennyiben keresztény felekezet tagjaiként születtek vagy 7. életévük betöltését megelőzően megkeresztelkedtek. Továbbá a fajvédelem hatékonyságának növelése érdekében beiktattak egy új paragrafust, amely a házasságkötés tilalmát a zsidó férfiak és a keresztény nők közötti házasságon kívüli szexuális kapcsolat tilalmával egészítette ki.³² A Képviselőház által július 25-én újfent jóváhagyott fajvédelmi törvény immáron végső változatának 15. §-a kimondta, hogy fajgyalázás vétségét követi el és 3 évig terjedő fogházzal büntetendő az a zsidó, aki magyar honos, tisztességes, nem zsidó nővel házasságon kívül, nemileg közösül vagy öt nemi közösülés céljára a maga vagy más zsidó részére megszerez, vagy megszerezni törekszik.³³ „A cselekmény büntett és büntetése öt évig terjedhető börtön, hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése, ha a tettes

1. a cselekményt csalárdsággal, erőszakkal vagy fenyegetéssel követte el,
2. a cselekményt hozzátartozója ellen vagy nevelés, tanítás vagy felügyelet végett reábizott vagy neki alárendelt személy ellen követte el,

30 Az 1939. évi június hó 10-ére hírdetett Országgyűlés Felsőházának Naplója 2. köt. Budapest, 1942. 303. p., Az 1939. évi június 10-ére összehívott Országgyűlés Képviselőházának Irományai 6. köt. Budapest, 1941. 540. sz. 552–554. p. (A továbbiakban: OKI)

31 *Hanebrink, Paul A.*: In Defense of Christian Hungary. Religion, Nationalism, and Antisemitism, 1890–1944. Cornell University Press, Ithaca–London, 2006. 171. p.

32 OKI 6. köt. 543. sz. 563–564. p.

33 OKN 10. köt. 496. p.

3. a cselekményt akkor követte el, amidőn a nő életének huszonegyedik évét még nem töltötte be,

4. a cselekményt annak ellenére követte el, hogy ilyen vétség miatt megbüntették és büntetésének kiállása óta tíz év még nem telt el.”³⁴

2. Fajgyalázás és a városi tér feletti hatalom

Két bejárattal, egy lépcsőházi és egy udvari ajtóval rendelkező Falk Miksa utcai földszinti lakás. Az udvarra nyíló kivilágított ebédlőben összejövő 4-5 fős társaság, akik közül Kohn bárót a felkészült detektív az ablakon betekintve felismeri. Az ebédlővel szomszédos sötét helyiség, ahová közösülés, és tegyük hozzá, hogy fajgyalázásnak minősülő nemi közösülés céljából bárki félrevonulhat. A fentebb idézett detektívjelentésből is kiderül talán, hogy a harmadik zsidótörvény elfogadása a városi tér ellenőrzése intenzívebb formáinak kialakítását igényelte. Ha a politikai hatalom gyakorlója érvényt is kívántak szerezni a zsidónak minősülő férfiak és a nem zsidónak minősülő nők közötti szexuális érintkezés tilalmának, ha nem kívántak beletörődni abba, hogy a törvény 15. §-a csak írott malaszt maradjon, akkor – szexuális konnotációktól egyáltalán nem mentes kifejezéssel élve – a a rendőrségnek sokkal mélyebben kellett behatolnia a mindennapi nagyvárosi élet nyilvános és magántereinek rejtett bugyraiba, mint azelőtt bármikor. Az üldözőknek azonban kettős nehézséggel kellett megküzdniük ennek során. A nagyvárosi szexuális élet a külvilágtól szinte teljesen védett, intim terekben zajlik ma is és zajlott akkor is (eltekintve a prostitúció különböző formáitól, amelyek a fajgyalázás vétsége és/vagy büntette jogi kritériumainak egyáltalán nem feleltek meg, s mint ilyenek teljesen irrelevánsak voltak ebből a szempontból). A városi tér feletti hatalom ellenőrző tekintete azonban ide már egyáltalán nem ért el. Ez a körülmény pedig tovább élezte a feszültséget a körül a probléma körül, melyet Simon Gunn és Bob Morris, egy a városi tér és a társadalmi identitás kapcsolatával foglalkozó írásokat tartalmazó brit tanulmánykötet szerkesztőiként a következőképpen fogalmaztak meg: „ki rendelkezik a város (vagy a városi tér) felett?”³⁵ Ezt az uralmat miképpen lehet fenntartani, és ennek a dominanciának időről időre milyen kihívásokkal kell szembenéznie? Láthatjuk tehát, hogy a

34 Az 1941. évi XV. törvénycikk 15. §. Vö. CJH CD

35 Identities in Space: Contested Terrains in the Western City since 1850. Ed.: Gunn, Simon – Morris, Robert J. Ashgate, Aldershot – Burlington, USA – Singapore – Sydney, 2001. X. p. (A továbbiakban: Identities in Space, 2001.)

fajgyalázásnak minősített szexuális kapcsolatok üldözésének városi kontextusba helyezett kutatása a térbeli fordulat utáni várostörténet egyik legfontosabb kérdéskörének vizsgálatához vezet el bennünket.

Amennyire csak lehetséges volt, a potenciális elkövetőket még a városi tér azon szegmenseiben kellett kiszűrni, ahol olyan interakciók mentek végbe közöttük, amelyeket sem a harmadik zsidótörvény és más jogszabály sem tiltott. Ahol a városlakók pusztán csak találkoztak, sétáltak, beszélgettek, ettek, ittak, kávéztak stb. De ez a megfigyelő tevékenység önmagában még nem volt elégséges. Az ekkor több mint 1,1 milliós népességgel rendelkező Budapest utcáin és terein nyilvánvalóan ezekben az években is párok hatalmas tömege volt látható napról napra és óráról órára, akikről nem volt nehéz kitalálni, hogy mivel is töltik intim perceiket és óráikat. Közülük azonban csak azokat a férfiakat üldözte a törvény, akik az izraelita felekezet tagjai voltak, vagy keresztény felekezethez tartoztak ugyan, de az 1941. évi XV. törvénycikk 9. §-ában szabályozott kritériumoknak megfelelően származásuk alapján zsidónak minősültek. Őket is csak akkor, ha partnereik viszont nem zsidónak minősültek. Ha a tér feletti hatalom ellenőrző mechanizmusait pusztán az antropológiai sajátosságok felismerésében való jártasságra alapozták volna, az aligha hozhatott volna eredményt. Ezt könnyen beláthatjuk, ha figyelembe vesszük azokat az adatokat, amelyeket Kovács Alajos, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa publikált az 1941-es népszámlálás adatfelvételére alapozva a zsidónak, illetve nem zsidónak minősülő magyar állampolgárok számarányairól. Számításai szerint az utolsó Horthy-kori népszámlálás idején 18.588 olyan izraelita felekezetű személy élt Magyarországon, akinek valamelyik nagyszülője keresztény volt,³⁶ míg a keresztény felekezetű zsidók száma 61.548 volt, és ebből 37.931 személy élt a census idején a fővárosban. A második zsidótörvény rendelkezései értelmében ez utóbbiak közül 22.122 minősült zsidónak, míg a további 15.809 személyre, mint nem zsidóra elvben nem vonatkoztak a diszkriminációs rendelkezések. De ahogy fentebb már említettük a harmadik zsidótörvény hatálybalépése után akár a 13 ezret is megközelíthette azoknak a budapesti zsidó származású keresztényeknek a száma, akik ekkor kerültek át a zsidónak minősülők kategóriájába.³⁷

36 Dolányi Kovács, 1944. 97. p.

37 Uo. 100. p. Kovács Alajos a budapesti zsidónak minősülő keresztények nemek szerinti eloszlására vonatkozólag sajnos nem közölt adatokat, ezért nem tudjuk megmondani, hogy összesen hány budapesti zsidónak minősülő férfit érintett elvileg a harmadik zsidótörvény 15. §-a. Az 1941-es népszámlálás eredményeinek részlegesen publikált adataiból csak az izraelita felekezetű férfiak száma állapítható meg, ami 87.622 volt. Vö. Budapest Székesfőváros Statisztikai Év-

A magát fajelméleti alapokon állónak hirdető tudományos nemzetiszocializmus lényegében 12 éves fennállása alatt sohasem tudott kidolgozni olyan diszkriminációs rendszert, amely valóban biológiai, faji vagy vérségi alapon tett volna különbséget ember és ember között. Jobb híján maradt az üldözésnek az aktuális felekezeti hovatartozástól, illetve a felekezeti-származástól függő bürokratikus mechanizmusa. Ennek következtében Magyarországon, ahogy feltehetően más német befolyás és/vagy megszállás alá eső országokban is, a fajelmélet szempontjából nézve egy különös ellentmondással terhes helyzet jött létre. Egyfelől azok a zsidó származású személyek, akiknek csak két nagyszülője minősült zsidónak, de ők maguk valamelyik keresztény felekezet tagjaiként jöttek a világra olyan szülők gyermekeként, akik házasságkötésük idején már valamelyik keresztény felekezet tagjai voltak, nem minősültek zsidónak. Ugyanakkor azok a személyek, akiknek mind a négy nagyszülőjük keresztény volt, de ők maguk jövődöbeli házastársaik kedvéért áttértek az izraelita hitre, aktuális felekezeti hovatartozásuk okán a zsidótörvények hatályba lépése után zsidónak minősültek annak ellenére, hogy vérségi, biológiai értelemben vett származásuk, azaz faji eredetük alapján egyértelműen a német tiszta árja, illetve a Magyarországon inkább elterjedt szóhasználat szerint az őskeresztény kategóriába lehetett volna besorolni őket. Az újpesti Gy. Pék Péter,³⁸ 35 éves asztalosmester esete igazolja, hogy ez a probléma egyáltalán nem volt pusztán elméleti. Pék, aki apai és anyai ágon is teljes mértékben keresztény származású volt – az ilyen embereket hívták az üldöztetés korában őskereszténynek, megkülönböztetve azoktól a régóta Magyarországon élő asszimilánsoktól, akik a zsidótörvények rendelkezései értelmében nem zsidónak minősültek –, 1930-ban házasságot kötött a zsidó Schwarzenfeld Helénnel,³⁹ akinek a kedvéért áttért az izraelita hitre. Később azonban elvált tőle, és megpróbált visszatérni a keresztény vallásra, de ekkor az már komoly nehézségekbe ütközött.⁴⁰ Jogi értelemben még mindig az izraelita

könyve 32. (1944) Szerk.: Dr. Buziássy Károly. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1946. 38. tábla, 33. p. Ez a szám azonban magában foglalja a 15 év alatti férfi izraelitákat is, akiket aligha tekinthetünk érintettnek a fajgyaláznak minősített szexuális kapcsolatok szempontjából. A fent idézett kiadvány azonban csak a teljes budapesti népesség tekintetében közöl adatokat a korcsoportok és korévek szerinti megoszlásról, az egyes felekezeteknél ezt már nem részletezi.

38 Általam kreált álnév.

39 Általam kreált álnév.

40 Érdemes idézni a harmadik zsidótörvénynek az ilyen esetekre vonatkozó rendelkezését: „Az izraelita hitfelekezetbe a jelen törvény hatálybalépése után áttért olyan személy, akinek a jelen § értelmében tilos volna áttérése előtt zsidóval házasságot kötnie, ha az izraelita hitfelekezet

felekezet tagja volt, amikor megismerkedett egy 22 éves újpesti, keresztény lánnyal, akivel úgy döntöttek, hogy közös háztartásra lépnek. Ekkor a Pestvidéki Törvényszéken vádat emeltek ellene fajgyalázás vétsége miatt, és háromhavi fogházra ítélték. „Az ítélet indokolása szerint Péket, aki keresztény származású, bűnösnek kellett kimondani, mert a törvény szerint az a zsidó, aki keresztény nővel tart fenn kapcsolatot, elköveti a fajgyalázás bűncselekményét. Márpedig a törvény szerint zsidó nemcsak az az egyén, aki származása folytán zsidónak tekintendő, hanem az is, aki származására való tekintet nélkül a zsidó hitfelekezet tagja [Kiemelés az eredetiben – L. A.]”⁴¹

A nagyváros interakciókból szőtt társadalmi terének ellenőrzése tehát komoly szociális kompetenciát igényelt. Nem volt elegendő az „éberség”, a pusztá megfigyelés, azt is fel kellett tudni ismerni, hogy melyik férfi, illetve nő minősül zsidónak, illetve kereszténynek. Ez azonban a fent részletesen tárgyalt okokból pusztán a fizikai antropológiai jegyek professzionális felismerésének készségére alapozva nem volt lehetséges. Felvetődik a kérdés, hogy akkor miképpen lehetett hatékonyan azonosítani a zsidó férfiak és keresztények nők közé ékelt térbeli határokat áthágni kívánó személyeket. A mindennapi életben, de különösen a személyes kapcsolatteremtésben és azok fenntartásában az állampolgároknak továbbra sem volt kötelező ahhoz igazodni, hogy ki milyen származást igazoló anyakönyvi kivonatot hord magával a táskájában, illetve őriz otthon az asztalfiókjában, még ha ezek az információk nem is maradtak rejtve az interakciós partnerek előtt. Ezért a városi-társadalmi tér feletti hatalom gyakorlása szempontjából elengedhetlenné váltak azok a hétköznapi szereplők, akik eleve be voltak ágyazódva a kapcsolatok rendszerének tekintett nagyvárosi társadalom mikrohálózatába, és a maguk mikroszinten érvényesülő kompetenciái révén hozzáférhettek az ezekben a kapcsolati hálókból mozgó hétköznapi városiakok faji, vagy inkább felekezeti hovatartozásáról közkezen forgó információkhoz. Megfigyeléseiket ezekkel az információkkal összekapcsolva továbbíthatták szükség esetén a rendőrségnek, akik az ügyességgel együtt az általuk működtetett bürokratikus mechanizmusokon keresztül lefolytatták ezek ellenőrzését. Ezért

tagjaként zsidóval köt házasságot, a zsidókkal egy tekintet alá eső személy marad akkor is, ha utóbb ismét keresztény hitfelekezet tagjává lesz.” Vö. 1941. évi XV. törvénycikk 9. §. In: CJH CD. Gy. Pék még a fajvédelmi törvény előtt több mint egy évtizeddel tért át az izraelita vallásra, így elvileg a fent idézett törvényhely nem vonatkozott rá. Ugyanakkor mivel nem tért vissza az 1941. évi XV. törvénycikk hatályba lépéséig, mint az izraelita felekezet tagja fajgyalázás vétségét követte el, ha nem zsidónak minősülő nővel szexuális kontaktust létesített.

41 Függetlenség, 10. (1942) 124. (június 3. szerda) sz. 4. old. Hálás köszönetemet szeretném kifejezni Karsai Lászlónak, aki felhívta figyelmemet az itt idézett forrásra.

volt az egész folyamatban meghatározó szerepe a besúgóknak, feljelentőknek és egyéb informátoroknak, mert ők voltak azok a személyek, akik be voltak ágyazódva azokba a mikrotársadalmi kapcsolatrendszerekbe, ahol a rendőrségi-ügyészségi eljárás beindításához szükséges információkat beszerezheték. Ezeknek a nélkülözhetetlen figuráknak az egyike volt Kovács Antalné is, akinek feljelentőlevelében szerepelt is az a rendőrség szempontjából igen értékes információ, hogy ki az a zsidó férfi, s az ő keresztény barátja, akik rendszeresen találkoztak, és együtt vacsoráztak, továbbá meg kell jegyeznünk, hogy Kovács Antalné szerint bizony mást is csináltak Stein Margit lakásán.

Azt azonban a Budapesti Királyi Ítéletábránál Kohn báró ügyében másodfokon hozott felmentő ítélete is világossá tette, hogy a potenciális elkövetők faji szempontokat követő kiszűrése a nagyvárosi, szinte átláthatatlan tömegtársadalomból mennyivel könnyebb feladat volt, mint behatolni a szexualitás zárt magánterébe, és a fajgyaláznak minősített aktusok megtörténte bizonyítékot szerezni. Az előbbihez szükséges kompetenciát az 1903-ban Kesztyölcön született,⁴² majd 1914-ben Budapestre költöző Kovács Antalné⁴³ is elsajátította az alatt a 28 év alatt, amit a feljelentőlevelével megírásáig a fővárosban töltött el. Az antiszemitizmus elsajátításánál azonban jóval keményebb dió lehetett számára a nagyvárosi életforma adaptációja, amelyben Stein Margithoz képest másfél évtizedes, de Kohn báró családjához képest, akiknek budapesti jelenlétére már az 1840-es évekből is vannak adataink, mintegy 75 éves lemaradásban volt.

Mielőtt tovább folytatnánk a Falk Miksa utcai vacsorák és az ebédlővel szomszédos sötét helyiség rejtélyes történetének elemzését, még tisztáznunk kell azt, hogy milyen szerepet játszanak a férfiak és a nők, vagyis a társadalmi nemek a fajgyaláznak nemzetiszocialista eszméjében, azaz a zsidók és keresztények közötti megkülönböztetés mellett a kutatás spektrumát ki kell terjesztenünk a náci megkülönböztetések problémájának gender dimenziójára is.

3. Társadalmi nemek és félig áteresztő határok a nagyvárosi térben

A magyar parlament alsó- és felsőházának többsége által elfogadott zsidótörvények, amit történetírásunk teljes joggal tekint a jogállamiság útjáról való letérésnek, egy új terminust vezettek be a magyar jog fogalmi rendszerébe, nevezetesen a faj fogalmát. Noha a törvények és a hozzájuk kapcsolódó rendeletek szövegeiben

42 BFL IV.1405. 1943-as vál. névj. 79/a. szk. V. Falk Miksa u. 19.

43 IV.1419.j 338/I. szlj. V. Falk Miksa u. 19. földsz. 3. 4. ssz. lakásiv

explicit formában meglehetősen ritkán találkozunk ezzel a kifejezéssel, ez nem változtat azon a helyzeten, hogy ettől kezdve egyfelől bizonyos állampolgári jogok csak a nem zsidóknak minősülőknek illeltek meg, míg azokat, akik a második és/vagy a harmadik zsidótörvény rendelkezéseinek következtében zsidóknak minősültek ezen jogok gyakorlásából – beleértve számos foglalkozás üzésének, pozíciók betöltésének lehetőségét is – kirekesztették. Másfelől olyan büntetőjogi kategóriákat vezettek be, amelyeket eleve csak bizonyos fajhoz tartozók követhettek el. A Magyarországon alig valamivel több, mint három és fél évig létező fajgyaláznak vétségének és büntetének különössége már abban is megnyilvánult, hogy az 1935-ös nürnbergi pártnapokon elfogadott, a német vér és becsület védelméről szóló törvény rendelkezéseitől eltérően, ezt a bűncselekményt is csak zsidók követhették el, holott a fajgyaláznak alapjául szolgáló szexuális kontaktusról egyáltalán nem beszélhetünk az azt megvalósító keresztény és zsidó felek együttes részvétele nélkül. A náciak azonban Nürnbergben úgy döntöttek, hogy az ilyen nemi aktusokban résztvevő nőket, legyenek azok árják vagy zsidók kizárják a büntethetőség köréből.⁴⁴ A magyar parlament két háza 1941-ben azzal tette végképp szürreálisra a rendelkezés magyar változatát, hogy a keresztény férfiakat is kivette ebből a körből. A késő Horthy-kori kormánypárti többség ezen döntése következtében, hacsak nagyon rövid időre is, de létrejött egy olyan büntetőrendelkezés, amelyet egyrészt teljes mértékben a fajjellemet nemzetiszocialista elképzelése hatott át, másrészt nemcsak faji nézőpontból, hanem a társadalmi nemek szempontjából is súlyos egyenlőtlenségeket intézményesített a magyar büntetőjogban.

Ennek megfelelően Magyarországon csak zsidóknak minősülő férfiakat állíthattak bíróság elé fajgyaláznak vádjával, bár az 1941. évi XV. törvény cikk 15. §-ának pontatlan megfogalmazása miatt könnyen lehetett volna azt a keresztény nőkkal szexuális kontaktust létesítő lesbikus zsidó nőkre is alkalmazni.⁴⁵ Mivel a fajgyalázkási ügyek történeti kutatása Magyarországon még gyerekcipőben jár, ezért nem lehet teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy ez utóbbiakra soha nem alkalmazták volna ezt a paragrafust. Mégis van három körülmény, ami

44 A hitleri ártatórvények teljes szövege és magyarázata. Ki árja, félvér, nemárja – félvérek és nemárják jogállása – nemárják állampolgársága, házassága, hivatalviselése – harctéri szolgálatból eredő kiváltságok stb. Összeállította: Dr. Molnár Ákos. Szerzői kiadás, h. n., 1938. 18. p. (A továbbiakban: A hitleri ártatórvények, 1938.)

45 A törvény korabeli megfogalmazója által használt „az a zsidó” szófordulat jelentése nem más, mint „az a zsidó férfi”. A férfiközponúság áruklodó jeleként is felfoghatjuk azt, amikor a zsidó szó evidensen, minden további magyarázat nélkül zsidó férfit jelent, míg ellenkező esetben mindig zsidó nőt kell mondanunk, ha azt akarjuk, hogy mások is értsék, hogy mire gondolunk.

valószínűtlenné teszi azt a jogértelmezést, amely ennek a paragrafusnak az alkalmazását rájuk is kiterjeszt(h)ette volna. Az első a mintaadó német törvény, amely ezért a cselekményért csak a férfiakat rendelte büntetni. A magyar változat ezt tovább szűkíti a zsidó férfiakra, így nem valószínű, hogy a jogalkotó egy másik nézőpontból, a nemek szempontjából a kiterjesztés híve lett volna. A másik az, hogy a magyar büntetőjog a homoszexuális férfiakkal ellentétben sohasem büntette a leszbikus nőket.⁴⁶ Harmadszor pedig a nemzetiszocializmus férfi szempontból tekintett a szexualitásra. A nőket nem tekintették férfi szexuális partnereikkel egyenrangúnak, és a nemi aktusban egyáltalán nem tulajdonítottak nekik aktív szerepet.⁴⁷

A leszbikus zsidó nők azért nem jelentettek veszélyt számukra, amiért a nők általában. Nézetük szerint a női test egyszerűen nem képes hozzáférni a faj testéhez, miközben a női testtel szexuálisan érintkező férfi test fajkeveredés fennállása esetén, legalábbis a törvény német változatában egyenesen meggyalázza azt. Ha a szexuális érintkezésben aktív szerepe csak a férfi testének lehet, akkor a faj teste meggyalázásának felelőssége is csak a férfiakat illelheti. A keresztény férfiak ezt akkor követik el, ha zsidó női testtel, míg zsidó férfiak akkor, ha keresztény női testtel szexuálisan érintkeznek. A nők teste azonban másképpen viszonyul a faj testéhez, mint a férfiaké. Ha nem így lenne, és a férfiak és nők testét egyenrangúnak tekintenék, olyanak, amelyek azonos módon reprezentálhatnák a faj egészének testét, akkor fajgyalázásért a nők is büntethetők lennének. De hogyan lehetséges az, hogy míg a keresztény és zsidó nők teste egyaránt alkalmatlan a fajgyalázás vétségének vagy büntetének megvalósítására, addig a másik fajhoz tartozó férfi testtel érintkezésbe lépve, a faj testét megfelelően reprezentálni és éppen ezért meggyalázni sem képes női test hirtelen a faj testének hordozójává válhat a másik fajhoz tartozó és vele szexuálisan közöszülő férfiak büntethetősége érdekében. Mindez talán örökre a nemzetiszocializmus zavaros metafizikájának rejtélye

46 „Férfiak között véghezvitt fajtalanság, úgyszintén embernek állattal elkövetett fajtalansága: a természet elleni fajtalanság vétségét képezi, és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.” 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyvről. 241. §. In: CJH CD

47 Elvileg alkalmazható lett volna női elkövetőkre a 15. §-nak az a kitétele, amely arról szól, hogy nemcsak maga a szexuális kontaktus minősülhet fajgyalázásnak, hanem az is, ha egy zsidónak minősülő személy egy tisztességes keresztény nőt a maga vagy más zsidó számára kíván megszerezni. Stein Margit esete, akit azzal gyanúsítottak, hogy lakását titkos szerelmi találkahelyként működteti, azonban azt mutatja, hogy ezeket a cselekményeket nem fajgyalázásnak, hanem kerítésnek tekintették. Vö. 1935. évi XX. törvénycikk a nagykorú nőkkel üzött kereskedés elnyomására vonatkozó nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában. In: CJH CD

marad. Annyi azonban bizonyos, hogy a nürnbergi törvényeknek a fajgyalázásra és ennek büntetésére vonatkozó rendelkezései kettős megkülönböztetést alkalmaztak, éles határt húzva keresztény és zsidó faj, valamint férfiak és nők közé. Ennek a kettős diszkriminációs rendszernek pedig az lett a következménye, hogy a zsidó és a keresztény férfiakat egyaránt börtönbüntetés,⁴⁸ majd annak letöltése után Heydrich titkos rendelete értelmében koncentrációs tábor fenyegette,⁴⁹ ha a nürnbergi törvények rendelkezései szerint a másik fajhoz tartozó nőkkel tartottak fenn szexuális kapcsolatot.

Éppen a férfi, a nő és a faj testének komplikált viszonyrendszeréből tekintve válik végképp problematikusá a magyar szabályozás „logikája”, amely a nemzetiszocialista faji-társadalmi nemi hierarchia csúcán lévő, árja férfit vonta ki a büntethetőség köréből, a zsidó férfiakat téve a büntetőrendelkezés egyedüli céltáblájává. A társadalmi nemek és a fajok közötti egyenlőtlenység nemzetiszocialista rendszerét tehát annak faji pólusán tette még hangsúlyosabbá. Olyan határt ékelt zsidók és keresztények közé, amelyeket az utóbbiak büntetőjogi következmények nélkül léphettek át, míg az előbbieket számára legalábbis jogilag szigorúan zártak és átjárhatatlanok voltak. Azt is mondhatjuk, hogy a városi térnek ezek a szemmel nem látható, külsőleg nem tárgyiasult, de szubjektíven, az egyéni tapasztalatban hordozva mégis óhatatlanul létező félig áteresztő határai a késői Horthy-kor Budapestjén a térbeli igazságtalanság rendszerének alapjait képezték.

Gisela Bock német történész hívta fel a figyelmet arra, hogy a nemzeti-szocializmus rendszere annyira férfi központú volt, hogy a családi segélyeket is az apáknak folyósították, és a gyermekeiket egyedül nevelő nők csak akkor részesülhettek ezekben az állami juttatásokban, ha az apa személye ismert volt, s így garantálható volt az is, hogy a gyermek faji hovatarozása megfelel a hatalom preferenciáinak. Az egyszerre szexista és rasszista nemzetiszocialista családtámogatási rendszer az ilyen faji szempontból kifogástalan gyermekek nemzését fontosabb célnak tekintette felnevelésüknél. A „faji feljavítás” érdekeit szolgáló szülésellenes politika, amelynek kulcsszereplője az árja férfi, tetten érhető a fajgyalázásról szóló törvényi rendelkezésekben is, annak nürnbergi és magyar változatában egyaránt.⁵⁰ Eddigi gondolatmenetünk azon alapult,

48 A hitleri árjatorvények, 1938. 18. p.

49 Karsai, 2001. 50. p.

50 Bock, Gisela: Egyenlőség és különbség a nemzetiszocializmusban. Fordította: Greskovich Endre. In: Van-e a nőknek történelmük? Szerk.: Scott, Joan Wallach. Balassi, Budapest, 2001. 175–176. p.

hogyan a nemzetiszocialista fajelmélet zsidó és keresztény test pusztá szexuális érintkezésében is fajgyalázást lát függetlenül annak kimenetelétől, azaz attól, hogy születik-e gyermek ezekből a náci számára nem kívánatos aktusokból. Kicsit konzekvensebb képet alkothatunk azonban a fajgyalázás eszméjéről, ha abban felismerjük a születésszabályozás egyik alapvetően fontos nemzetiszocialista eszközét. Ha ebből indulunk ki, akkor könnyen eljuthatunk egy olyan értelmezésig, amely szerint a fajelmélet hívei számára fajgyalázásnak tulajdonképpen nem az számított, hogy egy szerintük tisztátalan, zsidó test megérintett, beszennyezett és ezáltal meggyalázott egy tiszta, a német terminológia szerint árja, a magyar szóhasználatban keresztény testet, és ezen keresztül persze az egész faj testét. Nézetük szerint a fajgyalázás sokkal inkább akkor valósult meg, amikor egy keresztény nő, aki egy keresztény apától származó, faji szempontból kifogástalan keresztény gyermeket is világra hozhatott volna, egy félig zsidó újszülöttnak adott életet. Ezt az álláspontot erősíti a Radocsay László igazságügyi miniszter által jegyzett és fentebb már idézett, a törvényjavaslatához fűzött indoklás is, amely a törvény célját Magyarország népesedésének mennyiségi és minőségi javításában, valamint a nemzet szempontjából nem kívánatos vérkeveredés megakadályozásában határozta meg.⁵¹

A faji politika preferált alanya az árja, illetve keresztény férfi volt, aki mint a faj testének par excellence hordozója alapvető szerepet játszott a hatalom szempontjából kívánatosnak tartott népesedéspolitika megvalósításában. Ebből az következhetett volna, hogy elsősorban az ő szexuális partnerválasztási szokásait igyekszik a hatalom jogi eszközökkel is a faji szempontból normatívnak tekintett irányba terelni. Magyarországon azonban, ahogy láthattuk, ennek éppen az ellenkezője történt. Míg a keresztény férfiak szabadon léphettek át azokat a bizonyos, fejekben meglévő, láthatatlan határokat, amelyek a harmadik zsidótörvény hatására jöttek létre, addig a keresztény nők és a zsidó férfiak közötti szexuális kontaktusokat törvényileg tiltották. Igaz, hogy ezeket a nőket zsidónak minősülő heteroszexuális partnereikkel ellentétben nem fenyegette lebukás esetén a börtönbe kerülés veszélye, de a harmadik zsidótörvény 15. §-ának rendelkezéseit gender szempontból a magam részéről úgy értelmezem, hogy a hatalom a kívánatos szaporodáspolitikai esetleges meghiúsulásáért mégis őket, a faji szempontból másodlagos nemű keresztény nőket tartotta felelősnek, és ezért őket és nem a keresztény férfiakat korlátozta szexuális partnereik megválasztásában.

51 Az 1941. évi: XV. törvény cikk indoklása. Általános indoklás. Vö. CJH CD

A fajgyalázás nemzetiszocialista elképzelése kétféle lehetséges értelmezésének problémájával függ össze az a kérdés is, amire Lázár Ernő ügyvéd mutatott rá tanulmányunk mellékletében közölt fellebbezésében, mikor megkérdőjelezte a büntetőtörvényszék által követett azon nyelvhasználat jogszerűségét, amely Kocsis Hannát, a Kohn báróval hírbe hozott táncosnőt sértettnek nevezi. Lázár hangsúlyozta, hogy jogi álláspontja szerint a fajgyalázási paragrafus sértette csak egy faj lehet. „Fajvédelem, és nem lokáltáncosnő védelem” – fogalmazott egyáltalán nem visszafogott szarkazmussal beadványában.⁵² Ettől függetlenül azonban a fajgyalázási eseteket tárgyaló bírók elég gyakran éltek azzal a szóhasználattal a zsidó férfi vádlottak partnernőivel kapcsolatosan, hogy megilleti őket, illetve általában prostituáltak esetében, hogy nem illeti meg őket a törvényes védelem. Azt a kérdést, hogy a fajvédelmi törvény a faj kollektív, vagy a keresztény nők individuális testét kívánja-e védeni, csak akkor lehet megválaszolni, ha tisztázunk, hogy a nemzetiszocialista ideológia a test fogalma alatt csupán az egyének testét értette-e, vagy emellett a faj kollektív testének létezését is posztulálta.

Ez utóbbi mellett foglalt állást Boaz Neumann izraeli történész a német *Volksgörperről* alkotott nemzetiszocialista elképzelésről írt fenomenológiai elemzésében.⁵³ E köré a fogalom köré, amit a német faj testeként fordíthatnánk magyarra, egy ún. korporeális ontológia szerveződött a náci világnézetben. Neumann szerint a történeti kutatás sokáig úgy értelmezte a kifejezést, mint szimbólumot, ami valami másnak, pl. a nép, a nemzet vagy az etnikai közösség kifejezésére szolgált. A szerző azonban elveti ezeket az értelmezéseket, és a kutatás fenomenológiai módszerének ahhoz a felfogásához nyúl vissza, amit Heidegger a *Lét és idő* 7. §-ában fejtett ki. A mű megjelenése után hat évvel az NSDAP-ba is belépő, majd a freiburgi egyetem első nemzetiszocialista rektorává megválasztott német filozófus a fenomén fogalmán azt a megmutatót érti, ami önmagát mutatja meg, a fenomenológia pedig nézete szerint nem tesz mást, mint önmagából látatja azt „ami önmagát megmutatja, úgy amint saját magából megmutatkozik.”⁵⁴ Heideggernek ezek a gondolatai lényegében zsidó tanítómesterének, Edmund Husserlnek a fenomenológiai kutatás legalapvetőbb sajátosságáról alkotott régi elképzelését fogalmazzák újra, amelyet tömören

52 Ld. tanulmányom mellékletét 567. p.

53 Neumann, Boaz: The Phenomenology of the German People's Body (*Volksgörper*) and the Extermination of the Jewish Body. In: *New German Critique* 36. (2009) 1. (Winter) sz. 149–181. p.

54 Heidegger, Martin: *Lét és idő*. Fordította: Vajda Mihály és munkatársai. Gondolat, Budapest, 1989. 123., 131. p.

a „vissza a dolgokhoz” jelszavával ír le a mai fenomenológiai irodalom is. Neumann ezt a fenomenológiai alapelvet követve azt vizsgálja, hogy miként jelenik meg a náci világnézet történeti forrásaiban a *Volkskörper* fogalma, és mindebből azt a következtetést vonja le, hogy a náci számára ez a kifejezés nem metafora, hanem egy ténylegesen létező, már-már kézzelfogható test, amelyet traumák értek, ami katasztrófákat élt át, így regenerálódásra, gyógyításra van szüksége. Ezzel a *Volkskörper*rel parazita szimbiózisban él a nemzetiszocialista felfogás szerint a zsidó *Fremdkörper*, amely beszivárgott a faj testébe és abban élősködve tartja fenn magát. Ennélfogva a *Volkskörper*t úgy lehet meggyógyítani, hogy el kell távolítani belőle és meg kell semmisíteni az őt létében veszélyeztető *Fremdkörper*t. A fent már említett náci korporeális ontológia feladata éppen az lesz, hogy elvégezze azt az értékelést, ami alapján az egyének testét ápolásra, nemesítésre érdemesnek vagy eltávolításra és megsemmisítésre ítélik. Neumann érvei alapján nem nehéz belátni, hogy a fajgyalázás büntetének a bevezetése a büntetőjogba nem pusztán a faji szempontból nem kívánatos gyermekek születését megakadályozni hivatott szülésselenes politika része volt, hanem a keresztények és zsidók szétválasztásának csak hosszabb távon megvalósítható és az előbbinél szélesebb célját is szolgálta. Ezzel magyarázható az a körülmény is, hogy sem Németországban, sem Magyarországon nemcsak azokat büntették, akiknek szexuális kapcsolatából gyermekek születtek, hanem egyáltalán mindenkit, akik ilyen kapcsolatot létesítettek.

4. A hely, „amely közösülésre alkalmas”

A harmadik zsidótörvény 15. §-ának rendelkezései szerint akkor lehetett fajgyalázásról beszélni, ha egy nem házasságos heteroszexuális pár férfi tagja zsidónak minősült, míg a nő jogilag nem zsidó volt, magyar honos és tisztességes. Kohn báró a lipótvárosi születési anyakönyvben rögzített, bár közel sem egyértelmű adatok szerint minden kétséget kizáróan zsidónak minősült. Az egyik utólagos bejegyzés szerint 1919. augusztus 27-én tért át a katolikus vallásra, bár ezt a belvárosi plébánia ismeretlen okokból csak 1937. január 22-én regisztrálta, és a felekezeti hovatartozás megváltozását a polgári születési anyakönyvbe is csak 1941. szeptember 25-én rögzítették. Ezt megelőzően azonban 1938. április 27-én azt jegyezték be, hogy báró Kohn András Béla az ágostai hitvallású evangélikus vallásra tért át. A Székesfehérváros Illetőségi ügyosztálya azonban 1941. július 28-

án töröltette ezt a bejegyzést.⁵⁵ Mivel a tanácsi irat, amely a törlést elrendelte nem maradt fenn, ezért valószínűleg már sosem derül fény arra, hogy Kohn báró igazából katolikus vagy evangélikus volt-e abban az időben, amikor eljárás indult ellene, be kell érünk azzal az információval, hogy mind a periratokban, mind az 1941-es népszámlálási lakásíven konzekvensen evangélikusként regisztráltak.⁵⁶ Ami az ügy szempontjából lényeges, hogy ez utóbbi iraton már azt is rögzítették róla, hogy zsidónak minősül.⁵⁷ A második zsidótörvény rendelkezései szerint csak akkor nem minősült volna zsidónak, ha már 1919. augusztus 1-e előtt megkeresztelkedett volna,⁵⁸ A születési anyakönyv adatai szerint erről mindössze 27 nappal később le. A harmadik zsidótörvény ebben a tanulmányban már többször hivatkozott 9. §-a értelmében pedig még egyértelműbb volt a helyzet, hiszen születésekor mind a négy nagyszülője és mindkét szülője az izraelita felekezet tagja volt.

Kocsis Hanna esete még ennél is bonyolultabb. Ahogy az a rendőrségen 1942. december 4-én felvett tanúvallomási jegyzőkönyvében szerepel, édesapja az első világháború vége felé, vagy közvetlenül a háború vége után orosz fogságban megnősült. Az ebből a házasságból született Hanna, Ukrajnában látta meg a napvilágot 1919. január 16-án. Három hónapos volt, amikor szüleiével együtt

55 BFL XXXIII.1.a VI/V. kerületi születési anyakönyv 785/V/1900. Báró Kohn András Béla (1900.08.07–1900.08.09.)

56 BFL IV.1419.j. 441. szlj. VI. Munkácsy Mihály u. 21. földsz. számozatlan lakásív.

57 A báró 1941. januárjában, amikor a népszámlálás adatfelvételi munkái zajlottak, már hosszabb ideje Franciaországban tartózkodott. A távollétében a Munkácsy Mihály u. 21. II. em. 6. sz. alatti bérlményről felvett lakásíven még nem szerepel adat arra vonatkozólag, hogy zsidónak minősül-e vagy sem, ami azzal magyarázható, hogy a lakásíven a távollévők adatait rögzítő 30. sz. tábla nem tartalmaz olyan rovatot, ahová ezt be lehetne írni. Vö. BFL IV.1419.j. 441. szlj. Munkácsy M. u. 21. II. em. 6. sz. lakásív. Kohn báró azonban feltűnik egy földszinti lakásról felvett íven is, csak míg az előzőn az szerepel, hogy 1939. szeptemberétől bérl, addig ez utóbbin 1941. október 8-a szerepel a beköltözés dátumaként. Vö. BFL IV.1419.j. 441. szlj. VI. Munkácsy M. u. 21. fszt. számozatlan lakásív. Az 1941-es népszámlálás alapvető célja az volt, hogy a népességről az 1941. január 31-i állapotnak megfelelő adatokat gyűjtsenek össze. A földszinti lakásba való beköltözés rögzített dátuma azért több mint szokatlan, mert az igencsak messze esik a népszámlálás eszmei időpontjától. Az a körülmény, hogy ezen a több mint 8 hónapos késéssel felvett iraton ellenben már rögzítették, hogy a báró jogilag zsidónak minősül, valószínűleg ezek után már nem különösebben meglepő. (A II. em. 6. sz. alatti lakásba 1941. augusztusában a báró volt felesége költözött be. Vö. IV.1419.n 441. szlj. VI. Munkácsy Mihály u. 21. II. em. 6. sz. lakásív)

58 Vö. Az 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról. I. § (2) 3/a. Vö. CJH CD. A másik kritériumnak, hogy 1849. január 1-e előtt már Magyarországon élő felmenői legyenek, ahogy arról más vonatkozásban szó is esett, Kohn báró megfelel.

visszatért Magyarországra. Később szülei elváltak, de mind a ketten Budapesten éltek a Kohn-ügy idején is. 1942–43-ban, amikor a báró ellen az eljárás folyt, Kocsis Hanna nem tudta beszerezni Ukrajnából születési anyakönyvi kivonatát, így magyar állampolgársága és felekezeti hovatartozása az egész ügy folyamán tisztázatlan maradt. A büntetőtörvényszék nagyvonalúan eltekintett ettől a körülménytől, és hitelt adott Kocsis Hanna szavainak, aki a hatóságok előtt görög keleti vallásúnak vallotta magát. Lázár Ernő ügyvéd, aki Kohn báró védelmét az elsőfokú ítélet ellen benyújtott fellebbezéstől kezdve vette át, erre úgy reagált, hogy tulajdonképpen az egész első fokú bíróságot nyíltan „lesztalinistázta”, ami Magyarországon a negyvenes évek első felében nemcsak, hogy meglehetősen szokatlan lehetett még, de ama körülménynél fogva is, hogy az ország hadban állt a Szovjetunióval, nem kis bátorságot igényelt az ügyvéd úr részéről. „Ha valaki beállít, hogy őt Sztalin főhercegnek nevezte ki és nem »cáfolja meg ezt« senki, akkor ez már törvényszék által elismert főherceg lesz????”⁵⁹ Lázár Ernő retorikájának offenzív jellege és zsidó védenca melletti bátor kiállása, azt hiszem, alapvetően keresztülhúzzák azokat az előzetes várakozásainkat, amelyek a Horthy korszak végéről, különösen a zsidóüldözések koráról szerzett, leüledett tapasztalatainkból táplálkoznak, származzanak ezek akár a kortársak személyes, vagy a történészek kutatások során szerzett élményeiből.

Kohn báró, akinek családja 1912-ben szerzett bárói címet,⁶⁰ 1930. június 11-én nősült meg Hollandiában.⁶¹ A házasságból 1931-ben egy fiú-, míg 1933-ban egy leánygyermek született.⁶² Feleségétől a harmincas évek végén vált el Budapesten. A válóperes iratok nem maradtak fenn, de a Budapesti Királyi Törvényszék

59 BFL VII.5.c. 1882/1943., valamint lásd a tanulmányunk mellékletében szereplő dokumentumot, 573. p. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Szovjetunióban született gyermekek anyakönyvi kivonatának beszerzése még a háború után is komoly gondot jelentett a kommunista párt olyan vezető pozíciót betöltő tagja számára is, mint amilyen Révai József volt. Vö. BFL IV.1409.c. Budapest Székesfőváros Polgármesterének Iratai. Polgármesteri ügyosztályok központi irattára, 3423/46–IV. lvt. sz. Révai József nemzetgyűlési képviselő, budapesti lakos kérelme külföldön született gyermekének a hazai anyakönyvbe anyakönyvi kivonat hiányában való bejegyzése tárgyában. Ezúton is szeretném hálás köszönetemet kifejezni, Horváth J. András kollégámnak, aki erre az iratra felhívta a figyelmemet.

60 BFL XXXIII.1.a. VI/V. kerületi születési anyakönyv 785/V./1900. fsz.

61 <http://regi.pim.hu/Online/Adattar/csaladfa.php>

62 BFL IV.1419.n. 441. szj. VI. Munkácsy Mihály u. 21. II. 6. 6. ssz. lakásív

Főljajstromkönyvében és Névmutatójában⁶³ regisztrált adatok alapján annyi megállapítható, hogy a bírósági procedúra 1939-ben zajlott. A törvényszék által az ügyészségnek megküldött végzésből, amely az utóbbi szerv iratai között viszont fennmaradt, az is kiderül, hogy a válás 1939. április 5-én emelkedett jogerőre.⁶⁴ Ebben az időben ismerkedett meg Kocsis Hanna táncosnővel, aki 14 éves korában külföldre ment egy balettszoport tagjaként, és csak 1938-ban tért vissza Budapestre. Hazatérése után leszerződött a Moulin Rouge-ba, ahol táncosnőként dolgozott, és az ebből származó havi 350 pengős jövedelméből tartotta el önmagát és édesanyját. A báróval munkahelyén ismerkedett meg, aki, miután párkapcsolat alakult ki közöttük, havi 500 pengővel támogatta. A rendőrségen tett tanúvallomásaiban hangsúlyozta, hogy Stein Margit lakásán sem a fajvédelmi törvény hatályba lépése előtt, sem azután nem közöszült a báróval. Általában a báró lakásán találkoztak, vagy nagyon ritkán önála, ha az édesanyja nem volt otthon. Kijelentette, hogy a harmadik zsidótörvény hatálybalépésekor szakítottak, de továbbra is személyes kapcsolatban maradtak. „A báró azelőtt, amikor viszonyunk is volt, havonta 500 pengővel támogattott, azóta azonban kb. 300 pengővel segít. Hosszú ismeretségünk alatt, mint embert megszerettem és ezért van, hogy minden nemi kapcsolat nélkül a baráti viszony közöttünk most is fennáll, és ennek alapján segít engem továbbra is.”⁶⁵ Ezt erősíti meg Kocsis Hanna 1941. október 6-án kelt levele is, amit Kohn báró Dr. Loránt Henrik ügyvéd úr útján 1941. december 27-én közjegyzői őrizetbe helyezett Dr. Hedry Aladár budapesti közjegyzőnél.

„Kedves Andriskám!

Sajnálattal vettem tudomásul azon közléseidet, melyet már régebben tettél, hogy évekig tartott intim kapcsolatunkat a törvényes intézkedésekre való tekintettel megszüntetni voltál kénytelen. Hidd el, hogy ennek ellenére baráti érzelmeim veled szemben mit sem változtak.

Azon ígéreted, hogy anyagi támogatásodban, ha csökkentett mértékben is, továbbra is részesíteni fogsz, nagyon megnyugtat a jövőre nézve. 300 pengőből iparkodni fogok megélni, ez nem lesz könnyű, mert a jövedelmem nagyon

63 BFL VII.2.c Budapesti Királyi Törvényszék polgári peres iratai. 1692. köt. Főljajstrom 1939. 32.745. fsz., 1892. köt. Névmutató 1939 K–M.

64 BFL VII.18.c Budapesti Királyi Ügyészség házassági bontóperes iratai 32.745/1939.

65 BFL VII.5.c. 1882/1943. Kocsis Hanna rendőrségi tanúvallomása, 1942. december 4.

csekély. Iparkodni fogok azonban megint egy gazdag barátot találni, ki támogat, ha ez sikerül, akkor neked se kell engem tovább támogatni.

Sokszor csókollak és igaz szeretettel gondolok rád

Hanna⁶⁶

Az elsőfokú ítélet indoklásában Kristóf Sándor, Szilassy Pál és Schrotti Sebestyén törvényszéki bírók úgy foglaltak állást, hogy ez a levél a vádlott számára csak egy eszköz volt arra, hogy a színleges szakítást alkalomadtán igazolni lehessen, és kétségbe vonták azt is, hogy tényleg a levél tetején található időpontban, 1941. október 6-án íródott-e, s nem utólagos kreálmányról van-e szó. Ez utóbbi teljesen alaptalan és az ügyben ítélező bírák mélységes inkorrekttségéről tesz tanúbizonyságot, hiszen a dr. Hedry által kiállított tanúsítvány egyértelműen bizonyítja, hogy a levelet 1941. december 27-én közjegyzői őrizetbe helyezték. Ha a bíró urak attól tartottak, hogy Kohn báró Hedry Aladár budapesti királyi közjegyzővel együttműködve közokirat-hamisítás révén próbálja meg félrevezetni a törvényszéket, akkor betekintheztek volna Hedry 1941-es ügykönyvébe, és ellenőrizhették volna, hogy a közjegyző az előírásoknak megfelelően iktatta-e a kérdéses közjegyzői okiratot. A bíró urak által elkövetett súlyos mulasztást magam voltam kénytelen orvosolni, és Hedry 1941-es ügykönyvét áttanulmányozva, azt mindenben megfelelőnek találtam. A közjegyzőnek abban az évben összesen 1827 ügye volt, és a Kocsis Hanna levelének deponálásáról szóló jegyzőkönyv regisztrálását, amely az 1811. volt abban az évben a megfelelő sorszámánál bárki megtalálhatja ma is, ha befárad a Fővárosi Levéltárba, és kikéri az iratot.⁶⁷ Az ügykönyv 1941. év végi szabályos lezárása egyértelműen kizárja annak lehetőségét, hogy azt utólag iktatták volna. Mivel Kovács Antalné szül. Szlovák Margit feljelentő levele 1942. augusztus 20-án érkezett meg a bünyügyi iktatóba, minden utólagosság-elméletet zavaros okoskodásnak vagyok kénytelen minősíteni. Egészen más a helyzet a színlelt szakítás teóriájával, mert arról én is meg vagyok győződve, hogy ez a levél azért íródott, és azért helyezték közjegyzői őrizetbe a fajvédelmi törvény hatálya lépése idején, hogy amikor erre szükség lesz, akkor fel lehessen használni a fajgyalázási paragrafus által kikényszerített szakítás megtörténtének bizonyítására. Jogi antropológiai és forráskritikai szempontból egyaránt úgy vélem, hogy Kocsis Hanna fentebb teljes terjedelmében

66 Uo. Dr. Hedry Aladár budapesti kir. közjegyző által kiállított tanúsítvány. 1943.01.23. A letétbe helyezésről szóló jegyzőkönyv eredeti közjegyzői iktatószáma: 1811/1941. Hedry iratait őrző fond jelzete: BFL VII.171.

67 BFL VII.171 8. kötet Ügykönyv 1941–1944.

idézett levelét nem azért írta, mert az abban közöltek mindenben megfeleltek a valóságnak, hanem azért, mert szerelmének, Kohn bárónak, de tulajdonképpen neki magának is ez állt az érdekében. Az utólagosság tézisével szemben tehát sokkal inkább Kohn báró előzetes óvintézkedéseinek nyomát fedezhetjük fel ebben a levélben, bár jogi értelemben ezt természetesen nem lehet bizonyítani.

A jogi antropológiai megközelítésnek nem is ez a célja. A peres konfliktusban részt vevő laikus és professzionális cselekvők jogi lépéseiket, az eljárás során megfogalmazott különböző állításait nyilvánvalóan az érvényes jogszabályok előírásaihoz, a jogintézmények működési gyakorlatához igazítják, azaz annak megfelelően manipulálják, hogy milyen stratégiai cselekvést követve látják elérhetőnek céljaik megvalósulását a bíróságon. A források jogi antropológiai szemléletű elemzése ebben az értelemben nem jelent mást, minthogy a történész a jog működésének sajátosságai miatt többszörösen eltorzított képből kiindulva megpróbál eljutni a jog szűrőjén keresztül megismert múltbeli események vagy társadalmi viszonyok, egy jogi manipulációktól többé-kevésbé megtisztított értelmezéséig.

A rendőrségi, ügyészségi és törvényszéki eljárás során Kohn bárón és Kocsis Hannán kívül, kihallgatták Stein Margitot, az inkriminált vacsorák helyszínéül szolgáló lakás főbérletjét, a vacsorákon részt nem vevő, de ezeken az estéken általában otthon tartózkodó két albérletjét, a Moulin Rouge több alkalmazottját, köztük egy bármixernőt, Kocsis Hanna ügynökét és egy táncosnő kollégáját. A tanúvallomásokban semmilyen adat vagy körülmény nem merült fel, amely Kohn báróra terhelő lett volna. Mind a Falk Miksa utcai lakást illetően, mind a Moulin Rouge Nagymező utcai helyiségeit illetően azt állították a tanúk, hogy figyelembe véve a vacsorán résztvevők és a mulatóban szórakozók nagy számát, egyik helyen sem található közösülésre alkalmas helyiség. De nemcsak a vádhatóság volt sikertelen a Kohn elleni bizonyítékok összegyűjtésében, hanem a védelem is, akik szerettek volna a mulatóhely alkalmazottaiból olyan vallomást kicsikarni, amelynek alapján a bíróság megállapíthatta volna, hogy Kocsis Hanna nem tisztességes, és ezért, ahogy a fajgyalázási perek ítéleteiben gyakran megfogalmazták, „nem jár neki a törvény nyújtotta védelem”. Ahogy azt Kohn báró első ügyvédje, aki az elsőfokú ítélet kimondásáig védte őt, Dr. gyöngyösi Szappanos József írta védenca nevében az ügyészségre 1942. december 28-án megérkezett beadványában: „Kocsis Hanna nem felel meg annak a követelménynek, amelyet a törvény és a bírói gyakorlat a »tisztességes nő« volta megállapíthatására megkíván, mert magát pénzért, többeknek áruba

bocsátotta, sőt ez volt existenciájának alapja.⁶⁸ Indítványozták két tanú újbóli, és egy harmadik további kihallgatását ennek bizonyítására. Két tanút ismételten beidézték a nyomozó szervek, de azok semmilyen adalékkal nem szolgáltak Kocsis Hanna állítólagos erkölcstelen életvitelével kapcsolatban.

A kísérlet hátterében az állt, hogy a Moulin Rouge artistanői táncos számaik bemutatása után odaültek a vendégek asztalához beszélgetni velük, elszórakoztatni őket, és ezért társalgási pénzt kaptak. Azt mondhatjuk, hogy nagy valószínűséggel a Kohn báró és Kocsis Hanna közötti intim és pénzügyi viszony is így kezdődhetett. Ennek ellenére ezt a munkaköri tevékenységet próbálták meg úgy feltüntetni, mint ami a prostitúció egyik formájának tekinthető, mert a bíróság csak a prostituáltakat tekintette nem tisztességesnek, s a fajgyalázás vádját ezen az úton csak így lehetett megdönteni.⁶⁹ Bár Kohn báró és dr. Szappanos lépésében problematikus volna egy instrumentálisan hatékonyan gondolt jogi eszköznel sokkal többet látni, mégis meglepő, hogy a Kocsis Hannával feltételezhetően a harmadik zsidótörvény hatályba lépése után is szerelmi viszonyt folytató báró ezt az eszközt is bevetette a büntetőjogi következmények alóli kibújás érdekében. Joan Scott írja a gender fogalmáról, mint a történeti kutatások hasznos elemző, és nem leíró kategóriájáról szóló híres tanulmányában, hogy „a társadalmi nem a hatalmi viszonyok elsődleges jelölője”.⁷⁰ Ezekben a büntetőperekben, ahol mindig zsidó férfiak voltak a vádlottak, míg a keresztény nőknek nem kellett büntetőjogi következményekkel számolniuk, az előbbiek részéről az utóbbiak tisztességének

68 BFL VII.5.c. 1182/1943.

69 Lengyel János törvényszéki bíró a következőképpen foglalta össze a tisztességes és tisztességtelen női magatartás jogi megítélésének kritériumait. „Tisztességes az a nő, aki bárki részéről pénzzel nem szerezhető meg. Tisztességtelen az a nő, aki pénzért bárki részére megszerezhető. Ez a fogalom nem fedi az erkölcsi értelemben vett tisztesség fogalmát, mert erkölcsi értelemben az olyan nő is tisztességtelen, aki pénzért nem mindenki részére, hanem csak olyanok részére kapható, aki neki tetszik, vagy aki udvarlással rábírtja őt, hogy pénzért odaadja magát neki. A bíróság azért foglalta el ezt az álláspontot, mert ezekben a büntetőügyekben nem az a bíróság feladata, hogy erkölcsi értelemben állapítsa meg a tisztességes és tisztességtelen nő fogalmát, hanem alkalmazza a tilos vérkeveredésről szóló törvényt és megtorolja a zsidó vérnek magyar vérrrel való elkeveredését. Célja ennek a törvénynek a magyar fajtisztaság megőrzése. Ha etikát és erkölcsöt akart volna védeni a törvény, akkor eltiltotta volna a keresztény férfiaknak keresztény nőkkel való házasságon kívüli nemi érintkezését.” Vö. Birói megállapítás a tisztességes és tisztességtelen nő fogalmáról egy fajgyalázási ügyben. In: Népszava 70. (1942) 24. (január 30. péntek) sz. 8. old. Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet Karsai Lászlónak, aki felhívta a figyelmemet az itt idézett forráshelyre.

70 Scott, Joan Wallach: Társadalmi nem (gender): a történeti elemzés hasznos kategóriája. In: Van-e a nőknek történelmük? Szerk.: Scott, Joan Wallach. Balassi, Budapest, 2001. 146. p.

firtatása alkalmas eszköznek bizonyult arra, hogy a faji törvények által háttérbe szorított férfiaknak a keresztény nőkkel szemben is érvényesülő dominanciáját szimbolikusan, vagy, ahogy Pierre Bourdieu fogalmazott, „az érzelem csatornáin keresztül a tudat merőben jelképes medrében” kifejezésre juttassa.⁷¹

Foglaljuk tehát össze, hogy a Kovács Antalné feljelentő levele nyomán Kohn báró Falk Miksa utcai vacsoráinak körülményeit vizsgáló eljárás milyen eredményekre jutott. A vacsorákra hetente két-három alkalommal a Stein Margit által bérelt Falk Miksa u. 30. földszint 2. sz. alatti lakásban került sor. Ennek a bérleménynek összesen 9 helyisége volt. Egy előszobából, két udvarra néző lakószobából és egy hallból, egy cselédszobából, egy cselédfülkéből, egy konyhából, egy éléskamrából és egy fürdőszobából állt.⁷² A lakásnak két bejárata volt, az egyik a lépcsőházból nyílt, a másik a bérház belső udvarából. A lakás valamennyi nyílászáróval rendelkező helyisége az udvarra nézett, kivéve a lépcsőházi bejárat mögött elhelyezkedő hallt. Mivel a lépcsőházat az udvartól fal választotta el, és csak egy feltehetőleg állandóan kilincsre zárt, szűk ajtó kötötte őket össze, ezért a nyomozók nehezen tudták kontrollálni, hogy ki mikor érkezik, és mikor távozik a lakásból.

Az étkezés az ebédlőként használt egyik szobában zajlott. A vacsorákon általában a házigazda Stein Margit, Kohn báró, Kocsis Hanna, Kohn báró húga, Stein Margit két barátnője, Schindler Margit és Serényi Irén, azaz összesen 6 fő vett részt. Stein Margit két albérlője közül az idősebb, Kis Mária, aki takarítás ellenében lakott a lakásban, a társasági összejövetelek alatt általában mindig otthon tartózkodott, és kint a konyhában segédkezett. Az ő lánya, a másik albérlő, Kiss Anna tisztviselő, aki havi 50 pengőért bérelte az egyik lakószobát, nem volt mindig otthon az esti összejövetelek idején, de amikor igen, akkor az általa bérelt szobában tartózkodott, és a másik szobába, ahol a vendégek vacsoráztak, beszélgettek, kártyáztak, soha nem ment át. Ez a szoba volt az, amely a mindig kivilágított ebédlő szomszédságában mindig sötétbe burkolózott a detektívek helyszíni megfigyeléseiről írt jelentésének tanúsága szerint. Tehát a két szoba hallos lakásban ezeken az estéken 7-8 személy is tartózkodott. A vacsorák költségei fejében Kohn báró havi 200-300 pengőt fizetett távoli rokonának, aki ekkor már a zsidótörvények diszkriminatív intézkedései miatt munkanélküli

71 Bourdieu, Pierre: Férfiuralom. Fordította: N. Kiss Zsuzsa. Napvilág, Budapest, 1998. 9. p.

72 BFL IV.1419.j. 334/I. szlj. V. Falk Miksa u. 30. földsz. 2. 8. sz. lakásív. A bérház tervrajzai sem Budapest Főváros Tervtárának, sem a Székesfőváros Tanácsa III., építésügyi osztályának iratai között nem maradtak fenn, ezért pontosan sem a lakás nagyságát, sem az egyes helyiségek térbeli elhelyezkedési rendjét nem ismerjük.

volt. A báró egykori barátnőjét is támogatta, akivel – ebben, de csakis ebben egyetértek az elsőfokú bíróság megállapításaival – minden valószínűség szerint csak színleg szakított, igaz, a nyíltan is vállalt kapcsolat idején fizetett havi 500 pengővel szemben, most csak 300-zal. Mindezt könnyen megtehetette, mert családja ugyan elvesztette kiterjedt földbirtokait, de Kohn báró így is több mint félmillió pengős vagyont felett rendelkezett. Az ellene indult eljárás idején a VI. kerületi Előjáróság által kiállított vagyoni bizonyítvány szerint értékpapírokból, nevezetesen a Hungária Selyemszövőgyár Rt. részvényeiből és bankbetéteiből álló összesen 584 ezer pengőt érő portfóliója után élvezett éves jövedelme 53 ezer pengőre rúgott.

Mindezek alapján a büntetőtörvényszék három bíróból álló tanácsa az alábbi következtetésekre jutott. „Igaz ugyan, hogy nincs közvetlen bizonyíték arra, hogy a vádlott és a sértett a nemi viszonyukat a fajvédelmi törvény életbelépte után is folytatták volna, sőt a kihallgatott sértett és a tanúk a vádlott ez irányú védekezését erősítették meg, azonban kétségtelen, hogy ezekben az ügyekben a sértett vallomása kívül a legnagyobb ritkaság olyan tanúvallomás vagy tárgyi bizonyíték, ami a nemi kapcsolat tényleges fennforgását észleleti tény alapján vagy más módon bizonyítaná. A bíróságnak tehát ilyenkor közvetett bizonyítékok alapján kell az ítélezése alapjául szolgáló tényállást megállapítani. [...] Azt, hogy a vádlott és a sértett a nemi viszonyukat a fajvédelmi törvény életbelépte után is folytatták, bizonyítja az, hogy a vádlott nem szakította meg az ismeretséget a sértettel, hanem azzal rendszeresen találkozik, állítólagos rokona Stein Margit lakásán. Olyan lakásban, amelynek kettős bejárata van, több helyiségből áll, titkos telefontal rendelkezik, tehát feltétlenül alkalmas hely a nemi közösülés elvégzésére. [...] De a nemi viszony folytatására utal a vádlottnak a nyomozás során tett ama vallomása, hogy azért nem találkozik nyilvános helyen a sértettel, mert még a látszatát is el akarja kerülni annak, hogy vele továbbra is fenntartja a kapcsolatát. Ugyanis még inkább a vádlott ellen szól az a körülmény, hogy a sértettel végeredményben titokban találkozik olyan helyen, amely közösülésre alkalmas. Az is különös, hogy más társaságban a vádlott nem mutatkozik a sértettel. Ezek a körülmények, valamint az, hogy a vádlott még most sem vonta meg a támogatását a sértettől, holott a sértett jelenleg is állásban van, dolgozik, tehát önmaga eltartásáról gondoskodni tud, mind-mind azt támogatja, hogy a vádlott szakítása a sértettel csak színleges volt.”⁷³

Egy jogilag zsidónak minősülő férfi egy keresztény nővel egy nemi közösülésre feltétlenül alkalmas helyen együtt vacsorázott hetente két-három alkalommal.

73 BFL VII.5.c 1182/1943.

A bíróság a majdnem nyolc hónapja folyó vizsgálat során lényegében ennyit tudott megállapítani 1943. április 5-én hozott ítéletében. Az ítélező bírák a tényfeltárásnak ezt az egy bővített mondatban összefoglalható eredményét aztán összekapcsolták a történet keretétől szolgáló tér meglehetősen önkényes elemeket is tartalmazó, tendenciózusan egyoldalú olvasatával, amelyet szinte egy az egyben Sebestyén Árpád és N. Marton János detektívektől vettek át, majd ennek alapján egy év fogházbüntetésre ítélték a vádlottat. Az általuk követett eljárás megerősíti az angolszász térbeli fordulat teoretikusainak néhány alapvető elgondolását.

Az irányzat talán legismertebb képviselője, Edward Soja úgy véli, hogy a 19–20. századi nyugati társadalomtudományi kutatásban a temporális és a történeti megközelítésmódok olyannyira privilégizált pozícióra tettek szert mind elméleti, mind gyakorlati szempontból, hogy a térbeli fordulatnak az 1980-as években bekövetkező színrelépéséig legfeljebb a historicizmus hallgatag térbeliségéről lehetett beszélni.⁷⁴ A tudomány beleszorult egy szekvenciálisan, azaz az időbeli egymás után következés mentén szerveződő elbeszélés keretei közé, ami szinte lehetetlenné tette, hogy „egy szöveget úgy tekintsenek, mint egy térképet, mint olyan szimultán viszonyok és jelentések földrajzát, amelyet sokkal inkább térbeli, semmint időbeli logika köt össze.”⁷⁵ Simon Gunn egyenesen úgy értelmezi az amerikai geográfusnak ezeket az elgondolásait, hogy a historista gondolkodás teljes mértékben „elhomályosította a hatalom, a társadalmi viszonyok és a megismerés mélyén rejtőző térbeliséget.”⁷⁶ Soja azon elképzelését, hogy a tudományos kutatásnak komolyan kell vennie a teret,⁷⁷ megerősíti a Kohn báró ügyét első fokon tárgyaló háromtagú bírói tanács ítéletének térbeli logikája. Véleményem szerint a bírák önértelmezésével szemben nem az volt az általuk követett eljárás legfontosabb sajátossága, hogy közvetett bizonyítékok alapján döntöttek, hiszen bizonyítékok valójában még közvetetten sem álltak rendelkezésükre. Ami rendelkezésükre állt, az a két detektív térbeli spekulációkkal átítatott írásos jelentése Stein Margit lakásának három hónapon át tartó teljesen eredménytelen megfigyeléséről. Ha figyelembe vesszük, hogy a zsidóüldözések korában még egy bárót is el lehetett ítélni egy évre a Falk Miksa utcai vacsorák

74 Soja, Edward W.: *History: Geography: Modernity*. In: *Uő.: Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. Verso, London–New York, 1989. 13–16. p. (A továbbiakban Soja, 1989.)

75 Uo. 1. p.

76 Gunn, Simon: *The Spatial Turn: Changing Histories of Space and Place*. In: *Identities in Space*, 2001. 4. p. (A továbbiakban: Gunn, 2001.)

77 Soja, 1989. 7. p.

keretét képező térbeli viszonyok ilyen, finoman szólva is bizonytalan alapokon álló értelmezése alapján, akkor jobb lesz komolyan venni Soja figyelmeztetését, és komolyan venni a történeti elemzésnek alávetett események és azok társadalmi kontextusának térbeliségét.

A térbeliség komolyan vétele ugyanakkor azt jelenti, hogy megváltozik a tér fogalmának jelentése. Simon Gunn mutatott rá arra, hogy a régi várostörténetírásban a teret eleve adott, absztrakt, uniformizált kategóriaként kezelték, olyan semleges dimenzióknak, átlátszó közegnek tekintették, amely a benne lejátszódó cselekvésekre, a társadalmi és gazdasági struktúrák működésére egyáltalán nem gyakorol hatást. De figyelmen kívül hagyták a hely történelmi sajátosságait is, úgy vélték, hogy az az események üres háttérfüggőnye, a történelmi dráma lejátszódásának csupasz színpada csupán.⁷⁸ Aki azonban a sötét szobában felismeri a nemi közösülésre alkalmas helyet, a duplabejáratú lakásban pedig a menekülési útvonalak használatának kockázatminimalizáló eszközét, valamint a városi belső lakótér ellenőrzésével szembeni ellenállás lehetőségét látja, az a térről és a helyről egyáltalán nem így gondolkodik. Aki így tesz, az lényegében belátta, hogy a városi tér nem adottság, hanem a városiakhoz létre hozza közösen végrehajtott cselekvéseik eredményeképpen, függetlenül attól, hogy ezeket az interakciókat az együttműködés vagy a konfliktusok megvívásának igénye, esetleg mindkettő egyszerre jellemzi-e. Aki így cselekszik, az tulajdonképpen arra a belátásra jutott, hogy a hely és a tér nem semleges, hanem olyan közeg, amely a mindennapi városi életet maga is formálja, annak alakulásában és alakításában neki is konstitutív szerepe lehet.

A városi tér éppen azért képes befolyást gyakorolni a városi-társadalmi folyamatokra, mert ezt a városi teret maguk a városiak hozták létre konfliktusaik megvívása, illetve hétköznapjaik megélése során. Michel de Certeau ezt a folyamatot a hely és a tér fogalmi között tett különbségtevéssel segítségével a következőképpen írta le. A szerző a hely fogalmán az együtt létezés viszonyain alapuló rendet értette, a pozícióknak azt a pillanatnyi konfigurációját, amelyeknek az a funkciója, hogy megteremtsék az adott hely stabilitását. Hogy pontosan mit ért ez alatt a szerző, azt a saját maga által választott példán, az utca példáján keresztül lehet bemutatni. Az utca, mint hely de Certeau szerint az a geometriailag meghatározott rend, amit a várostervezés hozott létre. Ezt aztán birtokba veszik a városiak, akik sokrétű gyakorlatok különbözői formáit dolgozzák ki az utca hétköznapi használatán keresztül. Amikor ezek a gyakorlatok, többek között a sétálóké, már keresztül-kasul átszövik a várostervezés által kialakított

78 Gunn, 2001. 2–3. p.

geometrikus rendet, akkor beszélhetünk a helynek térré való átalakulásáról.⁷⁹ Ezt a transzformációs műveletet figyelhetjük meg a Falk Miksa utca környékének és Stein Margit lakásának példáján is. Csakhogy ugyanazon a helyen egészen más városi teret hoz létre Kohn báró rokonaival, barátaival és (volt) szerelmével közösen a vacsorák megszervezésének gyakorlata révén, mint a szemközi 19-es számú házból éppen ezek által a vacsorák által generált megnövekedett forgalmat árgus szemmel figyelő feljelentő, Kovács Antalné szül. Szlovák Margit házmesterné, és az ő feljelentése után nyomozni kezdő detektívek. Kétféle gyakorlat, kétféle városi tér, s a nagyvárosi élet nem két-, hanem szinte ahány szereplő, olyan sokféle térbeli tapasztalata. „From this point of view »there are as many spaces as there are distinct spatial experiences«” – idéz de Certeau fentebb már hivatkozott művében Maurice Merleau-Ponty *Az érzékelés fenomenológiája* című könyvéből.⁸⁰

Kohn báró fajgyalázási ügyének Falk Miksa utcája azonban nem egy békés, foucault-i értelemben vett heterotópia, amely egy reális helyen többféle teret, egymással összeegyeztethetetlen szerkezeti helyeket, azaz hálózatokat tud egybegyűjteni.⁸¹ Itt 1942–43-ban vagy ártatlan találkozások, társasági élet, evés, ivás, kártyázás és beszélgetés ment végbe, vagy ez az egész csak álca Kohn báró és Kocsis Hanna között a fajvédelmi törvény után is titokban folytatódó szexuális kapcsolat leplezése céljából. Szinte ugyanazokból az alapelemekből táplálkozó két különböző értelmezés, jelentéstulajdonítás és térszervezés egyikének a peres konfliktus végén, a jogerős másodfokú ítélet kihirdetésével el kell buknia. Kohn báró új ügyvédje, Lázár Ernő a törvényszékkel szemben bátor és agresszív stílusban fellépő, támadó szellemben megírt fellebbezésében alaposan szétbombázta az első fokú ítélet gyenge pontjait. Rámutatott arra, hogy Kocsis Hanna magyar honosságát a vád nem tudta igazolni. Ő is meg akarta mutatni, hogy ki az úr a háznál, hát újra megpróbálkozott Kocsis Hanna tisztességes mivoltának megdöntésével, de védelmébe vette a közjegyzői intézményt is, és mindent latba vetett azért, hogy alátámaszthassa Kocsis Hanna 1941. október 6-án kelt levelének bizonyító erejét. De nem feledkezett meg arról sem, hogy visszautasítsa a törvényszéki ítéletnek a Stein Margitot gyanúsító és rágalmozó kitételeit, miszerint ő kerítéssel foglalkozna, és lakását anyagi

79 Certeau, Michel de: *The Practice of Everyday Life*. Translated by Steven Rendall. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1988. 117. p.

80 Uo. 117–118. p.

81 Foucault, Michel: *Eltérő terek*. In: Uő.: *Nyelv a végtelenhez*. Tanulmányok, előadások, beszélgetések. Fordította: Sutyák Tibor. Latin Betűk, Debrecen, 2000. 152. p.

ellenszolgáltatások fejében titkos szerelmi találkák lebonyolítására rendelkezésre bocsájtaná.⁸² Jogi érvelése azonban akkor vesz igazán mindent elsöprő lendületet, amikor a detektívek jelentését és az első fokú ítélet térértelmezését veszi célba. A jelen tanulmány mellékletben közölt dokumentum elolvasása után olvasóim is megállapíthatják, hogy a detektívtestületnek adott jó tanácsaival, miszerint hogyan célszerű megfigyelni egy kettős bejárattal rendelkező lakást, valamint a Dr. Kristóf Sándor vezette bírói tanács által a dupla bejáratból és a titkos telefonból levezetett „közösülésre alkalmas hely” teóriának a cáfolatával gyakorlatilag teljesen neveltségessé tette az első fokon eljáró három törvényszéki bírót.

Az ítéletábra három bírója, Ottrubay Dezső, Pálffy Elek és Lengyel Ernő 1943. november 18-án hozott jogerős ítéletében végül is két okból mentette fel Kohn bárót az ellene felhozott vádak alól. Egyrészt azért, mert nem volt semmilyen közvetlen bizonyíték arra, hogy Kohn báró és Kocsis Hanna nemi viszonyukat a harmadik zsidótörvény hatályba lépése után is folytatták. Másrészt az Ukrajnában született Kocsis Hannáról, akinek szülei Szovjet-Oroszországban kötöttek házasságot, nem volt minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy magyar honos-e. Így Kohn báró nem pusztán bizonyítottság, hanem egyenesen bűncselekmény hiánya miatt bizonyult ártatlannak. Paradox módon ez után az ítélet után, legalábbis a német megszállásig, akár újra nyíltan is felvállalhatták volna kapcsolatukat, hiszen az eredeti anyakönyvi kivonatok nélkül Kocsis Hanna a továbbiakban sem volt magyar honosnak tekintendő. A fajvédelmi törvény pedig nem vonatkozott olyan nőkre, akik nem voltak magyar állampolgárok. Nem valószínű azonban, hogy ez megtörtént. Báró Kohn András Béla az ítéletábrái ítélet kihirdetése után egyszerűen eltűnik a szemünk elől, az ezt követően keletkezett fővárosi forrásokban eddig még nem találtam semmilyen nyomot a per utáni életének alakulására vonatkozóan. A kutatás jelenlegi állása szerint azt sem tudjuk, hogy túlélte-e a holokausztot.

A magyar honosság problémájánál azonban a mi szempontunkból sokkal fontosabb az, hogy azok a zsidó férfiak, akik „közösülésre alkalmas helyen” keresztény nőkkel találkoztak, beszélgettek, stb. jogilag nem voltak szankcionálhatóak a nemi aktus megtörténének bizonyítása nélkül, a Kohn báró perében bevetett mégoly bravúros térbeli értelmezés révén sem. Más esetekben azonban a bíróság talált olyan térbeli konstrukciókat (pl. közös háztartásban, egy

82 A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1942. és 1943. évi névmutatóiban nem találtam annak nyomát, hogy Stein Margit ellen az ügyészség vádat emelt volna, akár kerítés vádjával, akár bármilyen más vádpontban. Vö. BFL VII.5.c. 4231. köt. 1942. Nyi–Sza, 4236. köt. 1943. Osz–Sza.

lakásban élés, vagy közös ágy bérlése, együtt alvás, stb.) amelyekből a hétköznapi józan ész által is természetesnek tekintett módon következett a felek között fennálló szexuális viszony feltételezése. Ezekben az esetekben a bíróság a nemi aktus megtörténének bizonyítása nélkül is kimondta a bűnösséget, amivel lényegében kikényszeríthette az ily módon együtt élő vagy élettársi viszonyt fenntartó zsidó férfiak és keresztény nők szétköltözését, újabb térbeli határokat ékelve közéjük.⁸³ Ez a kérdés azonban már túlmutat Kohn báró büntetőperének intenzív vizsgálatán, ez már egy másik, az üldöztetés korabeli Budapest zsidóságának és a keresztény többségnek egymásról szerzett testi és térbeli tapasztalatait feltáró, fajgyalázási esetek szélesebb körének elemzésén alapuló tanulmány tárgya lesz majd.

Zsidók és keresztények közötti kapcsolatokkal többé-kevésbé sűrűn átszőtt budapesti városi-társadalmi térről, a két félnek az egymásról szerzett tapasztalatairól azonban még szólni kell. Kohn bárónak a nyomozó szervek és a magyar büntető igazságszolgáltatás rendszerében és útvesztőiben való hanyattatása 15 hónapig tartott. A megpróbáltatások egyértelműen Kovács Antalné feljelentő levelével vették kezdetüket. A történetnek ez a nyitánya egybevág a faji törvények kora és a holokauszt óta eltelt hét évtized alatt ezzel a nemzeti tragédiával kapcsolatban felhalmozódott és leülepedett tapasztalatainkkal. Egy antiszemita érzelmű keresztény házmesterné pengő érmét ragadott, és annak élével, saját írásképet elváltoztatva feljelentő levelet írt az egyik szemközti házban lakó, állástalan zsidó főbérlnő és vendégei ellen, akik nagy valószínűséggel soha semmi rosszat nem tettek ellene. Ebből aztán első lépésben levonhatjuk a következtetést, a zsidóság kirekesztésének, majd kiirtásának eszméje nem német import termék, nem is a magyar politikai elit szélsőjobboldali alakulatainak ügye, hanem a magyar társadalom soraiban is megvan ennek a politikának a maga társadalmi bázisa. A történet második része, hogy 15 hónap alatt a bűnüldöző szervek nem találtak egyetlen tanút sem, aki hajlandó lett volna Kohn báróra terhelő vallomást tenni, azt hiszem mindnyájunk várakozásait keresztülhúzza. Sem a Falk Miksa u. 30. sz. alatti bérházban, sem a Moulin Rouge-ban, sem másutt nem akadt Kohn bárónak vagy Kocsis Hannának egyetlen rosszakarója sem, aki elérkezettnek látta volna az időt, hogy benyújtsa a számlát vélt vagy valós sérelmeiért. Ha tehát a fajgyalázási, de esetleg a második zsidótörvény gazdasági rendelkezéseit kijátszani akarók ellen indult perekben gyakran találkozunk a szolidaritás hasonló megnyilvánulásaival, akkor le kellene vonnunk a következtetést, miszerint a

83 BFL VII.5.c. 542/1943. Újházi Vendel (általam kreált álnév), valamint 1968/1943. Mannsberg Sándor (általam kreált álnév) fajgyalázási perének iratai.

budapesti keresztény társadalom a zsidókérdésben jóval megosztottabb volt, mint azt korábban gondoltuk.

A fajgyalázási perek iratainak tanulmányozása révén, a politikatörténeti forrásokkal összehasonlítva, jóval közelebb kerülhetünk a hétköznapi embereknek ezekben a nehéz, egyedi helyzetekben tanúsított, hatalmi körök és politikai csoportosulások által közvetlenül általában nem befolyásolt viselkedéséhez, valamint a zsidóknak és a keresztényeknek az egymásról szerzett közvetlen tapasztalataikhoz is. Így esélyünk nyílna arra is, hogy az eddigieknél jóval árnyaltabb és a magyar felelősség megítélésének szempontjából is jóval realitásos képet alkothassunk történelmi múltunknak még ma is szinte mindnyájunk számára traumatikus fejezetéről.⁸⁴ Ez az üldöztetésnek és a zsidó-keresztény kapcsolatrendszernek a térbeliségét a középpontba helyező kutatás ezzel járulhat hozzá a magyar holokauszt múltjának történeti feltárásához.

Ehhez azonban nagy szükség van arra is, hogy tisztázzuk, mit is érthetünk a tapasztalat fogalmán. A fenomenológus Tengelyi László a kifejezés kétféle jelentését különbözteti meg. Az első, de Tengelyi szerint egyáltalán nem elsődleges, diszpozicionális értelme a szónak, és erre tanulmányomban már kétszer is utaltam, az a beállítottság, amely az életünk során felhalmozódott, leszűrt vagy leülepedett tapasztalataink nyomán kialakult, magától értetődővé vált meggyőződéseinkre épül. Tapasztalatról azonban a szó szoros értelmében csak abban a másik esetben beszélhetünk, amikor olyan új felismerésre teszünk szert, aminek következtében „előzetes várakozásaink megdőlnék, kialakult nézeteink megrendülnek, rájuk épülő szándékaink meghiúsulnak.” A tapasztalat tehát elsődleges értelmében nem beállítottság, hanem esemény, olyan új felismerések megszületésének eseménye, amely keresztülhúzza számításainkat. A zsidóüldözések korában a forrásainkból ismert múltbeli szereplőknek gyakran volt osztályrészük efféle sorseseményekben, amikor új felismeréseik keresztülhúzták mindenféle számításait. Ezért az ő tapasztalataik iránt érdeklődő történészeknek is mindig nyitottnak kell lenniük további, új tapasztalatok megszerzésére.⁸⁵ A tapasztalat diakritikai fenomenológiai fogalmának használata az üldöztetés korabeli térbeli viszonyokra koncentráció kutatásokban azért is gyümölcsöző lehet, mert véleményem szerint – Simon Gunn nézetével szemben – ezeknek a történeti vizsgálódásoknak nem a városi tér

84 Úgy vélem azért beszélhetünk mindnyájunk traumáiról, mert a több mint félmillió magyar zsidó meggyilkolásáért viselt közös keresztény felelősség is lehet traumák forrása, noha nem ugyanolyan traumának, és nem ugyanabban a mértékben, mint az áldozatok, a túlélők és leszármazottaik esetében.

85 *Tengelyi László*: Tapasztalat és kifejezés. Atlantisz, Budapest, 2007. 62–64. p.

és a társadalmi identitás kapcsolatának feltárására kell elsősorban irányulniuk,⁸⁶ hanem a korabeli társadalmi szereplők térbeli tapasztalataira. Egyszerűen azért, mert ezeknek az új felismeréseket hozó tapasztalatainknak a nyomán indultak be azok a történelmi folyamatok, amelyek új önazonosság képződéséhez is elvezethettek.⁸⁷

Dokumentum

Dr. Lázár Ernő védőügyvéd fellebbezése báró Kohn András Béla⁸⁸ fajgyalázási perében a Királyi Büntető törvényszékhez:

Dr. Lázár Ernő

és

Dr. Lázár László

ügyvédek

Budapest, IV. Fővám-tér 2.

Telefon: 183–666

Tekintetes Kir. Büntető törvényszék!

B. III. 1882/4 – 1943. sz. alatt Báró Kohn András Béla ellen fajgyalázás vétsége miatt hozott elsőbírói ítélet ellen vádlott és védője által szóval bejelentett

*fellebbezések indokait*⁸⁹

az ide ./. alá csatolt új meghatalmazás alapján az alábbiakban vagyok bátor előterjeszteni, kérve a nagytekintélyű Kir. Ítéletábrát: méltóztassék az E. T. 115. §. alapján kitézendő szóbeli tárgyaláson

86 *Gunn*, 2001. 6–7. p.

87 *Tengelyi László*: Élettörténet és sorsesemény. Fordította: Tengelyi László–John Éva. Atlantisz, Budapest, 1998. 193–213. p.

88 Általam kreált álnév.

89 Az eredetileg írógépen írt fellebbezésben a hangsúlyos szövegrészeket Lázár Ernő ügyvéd háromféleképpen emelte ki, egyrészt aláhúzással, másrészt nagyobb betűkötők használatával, harmadrészt bizonyos szekvenciákat piros színnel írva. Ebben az átiratban az első kettőt kurzívval, míg a harmadikat félkövér betűformátum alkalmazásával jelöltük.

1. vádlottat az ellene emelt vád alól a B. P. 326. §. 2. p. alapján felmenteni,⁹⁰
2. esetleg az alább indítványozott bizonyítás kiegészítés elrendelésével új tényállást megállapítani és ez alapon felmenteni,
3. legrosszabb esetben a Btk. 92. §-nak alkalmazásával vádlottra pénzbüntetést kiszabni,⁹¹
4. és úgy ezt, mint az esetleg enélkül kiszabandó és három hónapot meg nem haladó fogházbüntetést a II. Bn. 1. §. alapján *három évi próbaidőre felfüggeszteni.*⁹²

90 Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtársról hivatkozott helye kimondta, hogy bűncselekmény, illetve bizonyítottság hiányában felmentő ítéletet kell hozni.

91 Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyvről hivatkozott paragrafusa kimondta, hogy amennyiben a vádlott mentségére több enyhítő körülmény hozható fel, és ezek olyan nyomatékosak, hogy az adott cselekményekre meghatározott büntetésnek a legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos volna, abban az esetben az adott büntetési nem a legkisebb mértékig leszállítható. (Mivel a harmadik zsidótörvény büntető rendelkezései a fajgyalászás vétsége büntetésének csak a maximális mértékét határozta meg, míg a minimálisat nem, ezért ezekben a perekben a két kategória egybe esett. A Csemegi-kódex – 1878. évi V. törvénycikk – 25. §-a a legrövidebb fogházbüntetés tartamát egy napban határozta meg.) Ha a bíróság úgy ítélte meg, hogy még ez is túl szigorú volna, akkor a bíróságnak lehetősége van arra is, hogy a büntetést az egy fokozattal enyhébb büntetési nem legkisebb mértékéig leszállítsa. Lázár Ernő tehát arra törekedett, hogy amennyiben nem sikerül elérni védencc felmentését az ellene felhozott vád alól, akkor az Ítéletábrla az itt hivatkozott jogszabályi hely alapján Kohn báró első fokozatú fogházbüntetését változtassa pénzbüntetésre. Szembeötlő, hogy a védőügyvéd a pénzbüntetést illetően nem tesz indítványt annak mértékére, pedig – mint említettem – a törvény ennek a legkisebb mértékre való leszállítására is lehetőséget nyújtott. A második büntetőnovella (1928. évi X. törvénycikk) 5. §-a vétség esetében a legkisebb mértékű pénzbüntetést 50 pengőben határozta meg.

92 Gépelési hiba. A büntetés felfüggesztésével a második büntetőnovella nem foglalkozik. A kérdést az első büntetőnovella (1908. évi XXXVI. törvénycikk) 1. §-a szabályozta. Különös méltánylást érdemlő esetben valóban lehetőséget biztosított a kiszabott fogház- és pénzbüntetés végrehajtásának 3 évi próbaidőre (3. §) való felfüggesztésére, de a szabadságvesztés esetében csak az egy hónapot meg nem haladó tartamú büntetések esetén adott erre lehetőséget. Mind ez idáig nem sikerült tisztázni, hogy ezt az egy hónapos korlátot mikor és melyik jogszabály emelte fel három hónapra.

Indokok

I.

A kir. törvényszék eljáró tanácsa egy új perrendi intézményt statuál. Azt mondja: „Igaz ugyan, hogy nincs *közvetlen bizonyíték* [...] de mert ezekben az ügyekben a sértett vallomásán kívül a *legnagyobb ritkaság* olyan tanúvallomás, vagy tárgyi bizonyíték, amely a nemi kapcsolat tényleges fennforgását *észleleti tény* alapján, vagy *más módon* bizonyítaná [...] a bíróságnak tehát ilyenkor közvetett bizonyítékok alapján kell a [...] tényállást megállapítani.”

Tehát ahol nincs „észleleti tény”, ott jön a *kombináció* !!!! Kombinál egy tényállást és ezen kombinált tényállásért átnyújt egy soha nem büntetett, tisztességes, feddhetlen előéletű, mostanáig köztisztelőben álló, számos előkelő és hatvan keresztény össel rendelkező úr barátjának *egy esztendei* fogházat....

Arról nem is beszélek, hogy a Btk. 92. §-át, – amelyet minden csirkefogóval, 2-3-szor már büntetett apró tolvajjal, csalóval, verekedővel, *rablógyilkossal* szemben alkalmaz egy bölcs és belátó, eszményi magaslatban trónoló bíró az előfeltételek esetén, – nem talál helyénvalónak, noha annak előfeltételei, amint azt ki fogom mutatni igenis fennforognak, de vádlottat nem érdemesíti erre a kedvezményre felfoghatatlan és érthetetlen okok miatt...

De lássuk azokat a „közvetett bizonyítékokat”???? Az első az lenne, hogy a fajvédelmi törvény meghozatala után is rendszeresen találkozik [a] sértettel.

Mindenekelőtt nem értem, miért nevezi az ítélet Kocsis Hanna úrhölgyet sértettnek? Kocsis Hannának semmi néven nevezendő jogát, érdekét, személyiségét, karrierjét, becsületét, jó hírét, társadalmi állapotát nem sértette ez a viszony. Sőt maga a törvény sem tartja megsértettnek a leányt, hanem igenis sértettnek tekinti a magyar fajt, amelyet maga a törvény is akként szerepeltet, mint amelyet ez a törvény *véd* !!!! Fajvédelem, és nem lokáltáncosnő védelem! Ezt koncedálja az ítélet is, amikor azt fejtegeti, hogy „a sértettnek igen jelentős anyagi érdeke fűződik ahhoz, hogy ne tegyen felfedező értékű vallomást.” Tehát: jutalmazott és nem sértett.

Tehát közvetett bizonyíték, hogy találkozik Kocsis Hannával. De szabadna kérdeznem: tiltja ezt a fajvédelmi törvény ????? Sétálni és találkozni sem lehet, csak niam–niam négernőkkel és sátoros cigánynékkal ????? Na de van itt valami differenciált találkozás is! „*Kettős bejáratú* helyiségben találkoztak, amelynek *titkos* telefonja is volt...” „Tehát – mondja az ítélet – *feltétlenül* alkalmas hely a nemi közösülés elvégzésére”. Na hát ez ugyan elég „közvetett” bizonyíték. Titkos telefon nélkül és kettős bejáratú szoba hiányában nem is lehet feltétlenül

alkalmas módon közölni !!!! Na és a liget bokrai és a Gellérthegy tetején levő parkok enyhe árnyat adó csapadéka, az semmi ????? A közöszövényesnél, a szerelmesek találkozásánál nem tényálladási elem a magány, a csend, a zavartalanság, csak a titkos telefon és a különbejáratú szoba...

De az ítélet nem hagyja figyelmen kívül a vádlott védekezését sem. Isten mentsen! Mert, hogy azt mondja: „Igaz, hogy a vádlott azzal védekezett, hogy ezeken a vacsorákon Stein Margit barátnői is mindig részt vettek, azonban ez **nyilván valótlan, mert ezen barátnőknek a nevét a sértett nem tudta megmondani, holott elképzelhetetlen az...**”

Nem tudom minek nevezem azt, hogy a főtárgyalási jegyzőkönyv ezen ítéleti ténymegállapításnak *homlokegyenest ellentmond* ????? Kocsis Hanna ugyanis ezt vallotta a főtárgyaláson:

„Stein Margitnál rajtunk kívül Stein Margit **Gitta és Irén nevű barátnői is sokszor jelen voltak.**” Hát ezeket nem tudta Kocsis megnevezni???? És kételyben és tájékozatlanságban hagyta a bíróságot, amely pedig ezt a részt is szeretne tisztázni ????? Mert hiszen a jegyzőkönyv egy szóval sem említi, hogy a főtárgyaláson *bárki is* egy szóval is faggatta volna Kocsist, hogy mondja lelkem, hogy is hívták az ott vacsorázó vendégeket, Gittát, meg Irént, tehát az ítélet által valótlanul bélyegzett vádlotti védekezés *nem nagyon* tekinthető valótlanul, mert senki meg sem kísérelte annak valóságát, vagy *valótlanosságát* ellenőrizni....

De [a bírói tanácsnak – L. A.] az egyébként éles logikával és csálhatatlan következtetéssel megszerkesztett **ítélet[et] írásba foglaló mélyen tisztelt tagja** már néhány sorral [lejjebb] a Stein Margit kihallgatásánál megtalálhatja a feleletet, amely a vádlott védekezését bombatalálattal megerősítette, mert ez a tanú azt vallotta: „...Az előbbieken kívül feljárt még **Serényi Irén és Schindler Margit nevű barátném is....**” És ismét bátorítok kérdezni: e tanúk nevének és lakásának ismeretében, vagy ismerete nélkül lehet-e egyszerűen valótlanul bélyegezni valakinek ilyen részletekre kiterjedő vallomását, még ha az a valaki vádlott is vagy **pláne „sértett”?**

További csálhatatlan következtetés, hogy Stein Margit a 2–300 pengő ellenében vállalkozott a kuplerségre. Érthetetlen! A Kohn család a leggazdagabb családok közé tartozott. És ha ki is sajátították annyi ezer holdra tehető vagyonát, még mindig zsebre tud tenni egy belvárosi bankot és egy virágzó vállalatot... És ez ne engedhesse meg magának azt, hogy egy távoli rokonát segítse ??? Én szegény tatár vagyok mellette és Erdélyben maradt, ott kirabolt, kifosztott rokonaimnak most is húsz és egynéhány év óta állandóan küldök segélyeket... És ezen az oldalon nem igen tudnám beszorítani azok nevét, akik tőlem *állandó*

segélyeket kapnak. És az összetartásukról híres zsidók között ne akadna egy, aki koszos 300 pengőt ad egy távoli rokonának ??????

És ha már mindenkire piszok hull, aki vádlotthoz ebben az ügyben hozzá ért, mik azok a „súlyos gyanúok”, amelyek arra szolgálnak bizonyítékul, hogy Stein Margit találkahelyet csinál lakásából ??????

Tudok egy esetet, amikor a védő azt merete megkérdezni az egyik tanútól, hogy volt-e büntetve, – mert hiszen a B.P. 221. § 2. pontjára,⁹³ illetve a B.P. 222. § 3. pontjára⁹⁴ vonatkozó, tehát törvényen alapuló jogos indítványt e nélkül elő sem terjesztheti, – amikor nyomban lecsapott a hatalom azzal, hogy a tanút nem hagyja meggyanúsítani... És íme a tanú ellen itt súlyos, valóságuk esetén őt a közmegejtésnek és bűnvádi eljárásnak kitévő ama megállapítás áll az ítéletben, hogy „a nyomozás során különben is súlyos gyanúok merült fel arra, hogy Stein Margit lakását ismerősei részére hasonló céllal rendelkezésre bocsájtja.”

Miután az ítélet ilyen apró következtetésekre alapítja vádlott egy évi fogházát, most már *én is* szeretném alaposabban levetkőztetni ezeket a mozaikokat.

I. Biz. kieg.

Ennélfogva *bizonyítás kiegészítés* iránt teszek indítványt és kérem, méltóztassék tanúként kihallgatni

1. *Serényi Irén*[t] és
2. *Schindler* Margitot (lakásukat bejelentem elrendelés esetén) arra nézve, hogy ők csakugyan Stein Margit-hoz jártak vacsorára és sem találkájuk, sem erkölcsstelen üzeneteik nem voltak.
3. Kérem beszerezni a detektív jelentésben felhozott 1288/942. fk. (Referense Dr. Horváth) erkölcsrendészeti iratokat, valjon **nem-e éppen ezen alkalomból tettek az eljáró detektívek oda is feljelentést**, hogy itt kézen-közön támogassa egymást ez a két feljelentés.....

De hogy milyen erőszakolt, átlátszó és tökéletesen *elfogult* a detektív jelentés erre vonatkozó része, az kiténik a következőkből is.

Azt mondja a *két detektív* által aláírt jelentés, hogy napokon keresztül figyelte a Stein Margit lakását, de nem tudta rajta csípni a találkozásokat, mert „a lakásnak

93 A tanu megesketése mellőzendő, ha hamis tanúzás, vagy hamis eskü miatt el volt ítélve, habár büntetését kiállotta.

94 A bíróság az eset körülményei szerint az eskütételtől elzárhatja azt az egyént is, aki nyereszkedő szándékból elkövetett büntett vagy vétség miatt vizsgálat vagy vád alatt áll, vagy ilyen bűncselekmény miatt elítéltetett.

két kijárata volt.” Ezt nem értem. Két detektív ír[ja] alá a jelentést, tehát két detektív nyomoz és ketten nem tudnak két, egymástól pár lépésre fekvő ajtót megfigyelni ??? Ez csak úgy történhetett, hogy vagy *egyedül* járt el a detektív és akkor miért írják ketten alá a jegyzőkönyvet, – vagy miért nem vitt magával egy másik detektívet a 400 közül? Mert akkor nem lehetett volna ezt a terhelő jelentést írni....

Legyen szabad azonban nagytekintélyű kir. Ítéletábla e detektív-jelentés rosszhiszeműségét azzal a Sherlock Holmes-i megfigyeléssel dokumentálni, ahogy e szívdobogatóan izgalmas nyomozásnak leírásánál elmondja, miként leskelődött be a két szobás Stein lakás egyik szobájába, ahol **lefuggönyözött ablak nélkül, egyszerű betekintéssel megállapította azt a hihetetlen ravaszsgot, gyakorlatot és pompás szimatot igénylő tény, hogy az asztal körül többen ültek és vacsoráztak...** Köztük volt persze a vádlott is !!!! Hogy azonban a másik szobában kétségtelenül erkölcsstelen üzemek folynak, az abból is kitűnik, hogy ebben a szobában – – – – **sötét volt.....**

Ha Stein Margit is azon a szellemi magaslaton állana, mint ez a nyomozati eredmény, akkor azt kellene megkérdezni tőle: miért nem eresztette le a függőnyt??? (Igaz, hogy ez még gyanúsabb lett volna...) De viszont nyomban semmivé lesz ez a mozaik, ha arra gondol az ember, hogy aki ötödmagával, – *ezt a detektív is konstata*ta !!! (Nem is kell ide Gitta és Irén vallomása...) [-] nyitott spalettás szobában, lámpafénynél vacsorázik, azok nem igen járhatnak rosszba és semmi esetre sem szövetkeztek [a] fajvédelmi törvény kijátszására....

Ami pedig a detektív-regény sötétségű másik szobát illeti, amelyre azt mondja a jelentés, hogy ez kétségtelenül a közösülés okából volt besötétítve, szerény mosollyal ki kell jelentenem, hogy vagy vacsorázik valaki, vagy édeleg, és ha édeleg, akkor leereszti a függőnyt. Ha pedig a függöny nem volt leeresztve, akkor rosszhiszeműség kell ahhoz, hogy egy sötét szobát „kétségtelenül” találka helynek lehessen közokiratban feltüntetni. A tisztelt ítélet is majdnem átvette a következő indokolást: két bejárható szoba, titkos telefon, **„tehát kétségtelen, hogy a megélhetéshez szükséges összeget szobáinak közösülés céljából való átadásával szerzi meg.”**

Ismét csak kérdésekkel kell alkalmatlankodnom: ki itt a vádlott? Stein-e, vagy Kohn? És mi itt a vád? Találkahely tartás, vagy [a] fajvédelmi törvény megszegése? Úgy látszik észleleti tény és más mód hiányában most már igazán be szeretne vonulni a Tripartitumba a szarvas okoskodás és következtetés: ha a hajó hossza 54 méter, szélessége 10 méter és Br. Kohn András lefuggönyözetlen ablakok mellett vacsorázik ötödmagával, detektív leskelődése mellett, akkor – hány éves a hajóskapitány ????

Így készülnek a detektív jelentések e perben. De van itt még egy pár ibolyácska is ebben a bokrétában. Azt mondja a detektív-jelentés, hogy „Kocsis Hanna *beismerte*, hogy Stein Margit *lakásán több ízben közösült.*”

Az ítélet ezt a „beismerést” nem vette át. Erre sehol nem nyilatkozik, és nem hivatkozik. De az is igaz, hogy erre vonatkozólag Kocsis Hannának sem a *nyomozati*, sem a *főtárgyalási* vallomásában egyetlen árva hang sincs... Sőt éppen ellenkezőleg egyenes és határozott tiltakozással él e föltevés ellen. A közvetett bizonyítékok **nagy tömegében** itt egy láncszakadás észlelhető... A végén már nincs is lánc, csak merő szakadás...

Az ítélet szerint „...nyilván utólag készült és a főtárgyalási jegyzőkönyvhöz **óvatosan boríték nélkül becsatolt**” levélre is kénytelen vagyok egy pár észrevételt tenni.

Nem tudom, mit változtat a dolog eredményén az, hogy boríték is van a levél mellett vagy sincs? Vádlottat kihallgatták a főkapitányságon 1942. december 4-én. A bizonyítás

II. Biz. Kieg.

kiegészítési kérelmem keretében becsatolok egy 1941. december 27-én közjegyzői letétbe helyezett levél átvételéről és annak 1943. január 23-án történt *felbontásáról* készült közjegyzői okiratot. Ebből készségesen rendelkezésre bocsátok a közvetett bizonyítékok nagy tömegéhez egy csekély, de az ítélet szerint nagy horderejű adatot.

Az ítélet szerint „nyilván utólag készült” ez a levél. Nem tudom[,] mit ért ez alatt. Min utólag? A Kocsis Hanna születése *után* utólag, vagy a bűnvádi feljelentés megtétele *után* utólag? Ezt az okiratot felvették 1941. december 27-én. Tehát a főtárgyalást megelőzőleg **több mint egy évvel.....** Tehát, ha gyanút keltő, sőt közvetett bizonyítékot képező főtárgyalási jegyzőkönyvhöz „óvatosan, boríték nélkül” való csatolást az ítélet mint a vádlott rosszhiszeműségének dokumentálására látja mód fölött gyanúsnak, ravasznak és terhelő adatnak, akkor a bűnvádi eljárás megindulása előtt letett levél megcáfolja ezt az előlegezett és minden vádlotti ténykedésben *csak* a büntudatot kereső és egy csöppet sem a B.P. 100. §-[a] parancsainak megfelelő tárgyilagosságnak példát adó példáját...⁹⁵

95 A nyomozás folyamán nemcsak a terhelő, hanem a mentő körülmények is kiderítendőek, és a gyanúsított érdekében is gond fordítandó ama bizonyítékok megszerzésére, melyeknek megsemmisülésétől tartani kell (9. §). A gyanúsított védelme érdekében egyes nyomozó cselekmények teljesítését a járásbírósnál is kérheti. E kérelem alapján a járásbíróság e cselekményeket elrendelheti és foganatosíthatja. 9. §: „Az eljáró hatóságok és hatósági közegek kötelesek a ter-

Ahá! Mondhatná az ítélet, tehát már jó előre sejtette, hogy fel *fogják* jelenteni és már előre védekezett, mint a Sipulusz vádlottja, aki azzal védekezett, hogy „láttam, észrevettem, hogy pofon akar ütni, megelőztem és *visszaütöttem!*”

Hát ami azt illeti, ez bele illene a nagytömegű közvetett bizonyítékok közé. De ha valaki egy emberben nem lát okvetlen megrögzött gonosztevőt, amiért ellene vádirat adatott ki, akkor úgy is védekezhetne, hogy Kocsis látta, hogy baj lesz, mézédes könyörgésre fogta a dolgot. Viszont vádlottnak is volt esze, tudta, ami azóta **száz és száz esetben be is következett**, hogy a megszakadt hasonló viszonyok felbomlásába éppen a hölgyikék nem tudtak belenyugodni, és ügyesen megrendezett manőverekkel igyekeztek a Btk. nyomásával mellére térdelni üldözött áldozataiknak, és ezért a kapott levelet nyomban biztonságba helyezte... Ez a becsatolt okirat ezt bizonyítja és nem azt, amit neki az ítélet tulajdonít...

Ezek volnának a következtetési tényállás megalapozására vonatkozó ítéleti indokolásokra adott *nehány* kifogásom.

Még sokat tudnék felsorolni, mer ahány szó, annyi vádlott ellen irányuló bárdcsapás. Szinte az egész ítéletben nem akad *egyetlen* szó, amelyből a jóindulat és könyörület – nem, nem áradna – csak *szivárogná* is ki!

II.

De lássuk a bűncselekmény tényálladási elemeit!

Fő kérdés az, vajon Kocsis Hanna *magyar állampolgár-e?*

Atyja született magyar ember. Ami azonban a Kocsis Hanna magyar állampolgárságát illeti, azzal az ítélet hamar végez. Szinte statáriálisan... Azt mondja: „a sértett keresztény nő, ugyancsak az volt mindkét szülője és **mind a négy nagyszülője is**. Az igaz, hogy sértett Oroszországban született, azonban a sértett **meg nem cáfolt előadása szerint** a sértett édesapja Szegeden született, s **miután a magyar állampolgárságot el nem veszítette, s így a sértett édesatyja után magyar állampolgárnak tekintendő**. Ugyancsak a *sértett adta elő*, hogy **szülei törvényes házasságot kötöttek, és sem az előadása, sem az, hogy törvényes házasságból származott, megcáfolva nem lett, s az ellenkező bizonyítása meg sem kíséreltetett.**”

helő és súlyosító, valamint az enyhítő és mentő körülményeket egyenlő gondossággal figyelembe venni. Kötelesek továbbá a terheltet az őt megillető jogokról és a megengedett perorvoslatok használásáról azokban az esetekben is felvilágosítani, melyekben ezt a törvény kifejezetten nem rendeli.”

Hajmeresztő jogi indokolás !!!!!

Ki bizonyította, hogy Kocsis Hanna mind a négy nagyszülője keresztény volt ???? Hol vannak az okiratok? Ha egy száz év óta budapesti lakos, itt 4 éven át adót fizetett, tehát helyi illetőségűnek vélelmezett – de *hivatalosan, törvény alapján* vélelmezett és nemcsak úgy „meg nem cáfolt állításként saját vélelemmel ellátott” vélelem alapján annak minősített embernek – mondjuk, – választójogát akarjuk megszerezni, vagy házasságkötését, vagy válását akarjuk kérelmezni, vagy iparigazolványt akarunk neki szerezni, akkor elindul az ember *eredeti* anyakönyvi kivonatokat szerezni és hat hónap alatt csakugyan be is tudja szerezni az igenlő, vagy nemleges választ. Tehát ott nem lehet érvelni azzal, hogy az érdekelt magát annak tartja és előadása szerint nemcsak ő, hanem 100–120 évvel ezelőtt született nagyszülei is keresztények és ezzel rendben van a dolog... Egy választójoghoz *törvény* által rendelt bizonyítékok kellene és egy tisztességes ember egy évi tömlöcének kiutalásához elég egy állítás ????????

Hol van itt bizonyíték arra, hogy Kocsis Hanna apja magyar állampolgár? Amiért Szegeden született? Ez nem bizonyíték! Tessék megkérdezni a m. kir. Igazságügyminisztérium *Közjogi* Osztályát, ha már valaki nem ismeri az állampolgárságra vonatkozó legújabb belügyminiszteri rendeleteket... És mi az, hogy „magyar állampolgárságát el nem veszítette”???? Tudja-e az, aki ezt állítja, hogy 10 évi külföldi tartózkodás után elvész a magyar állampolgárság???? De azt csak tudja, hogy a lex Bánffy emiatt fosztotta meg Kossuth Lajost a magyar állampolgárságtól ?????? És azt tudja-e, hogy a legújabb nemzetközi jog szerint két államnak nem lehet egy ember egy időben polgára ???? És az orosz állampolgár nem lehet ismét magyar állampolgárrá azzal, hogy egyszerűen évek hosszú sora után haza hurcolódik... És ki mondta ki ebben a perben és *milyen törvényhely alapján*, hogy a Kocsis Hanna atyja *nem veszítette el* magyar állampolgárságát????????????? Csak úgy kinyilvánítani, mint azt, hogy titkos telefonja és két bejáratú lakása van és oda csak közösülni mennek az emberek, mégsem lehet !!!! Tessék a minisztériumot megkérdezni! És miféle jogszabály az, hogy egy katona künn *marad* Szovjetországban, és ott csak úgy bejelenti a házmesterénél, hogy én megházasodom ezzel a nővel, attól kap egy féltényérnyi cédulát és ezzel – érvényes a házassága Magyarországon is????????????? És ha az Alkotmány utca 14. III. emelet[é]n bizonyítania kell valakinek azt, hogy *törvényes* házasságból született, a Markó utca 27. szám alatt már elég,⁹⁶ hogy ezt

96 Mind a két cím egyaránt a Budapesti Királyi Törvényszéknek a telekkönyvileg a 959-es telekkönyvi betétszámon, illetve a 24.941-es helyrajzi számon nyilvántartott telken található épületeit jelöli. Vö. Budapesti ingatlanok címtára 1942. Solo Kereskedelmi Bank Rt., Budapest,

állítja valaki és ha ezt meg nem cáfolja „valaki”, akkor ez már hiteles okirat????? Ki cáfolja meg? Ha valaki beállít, hogy őt Sztalin főhercegnek nevezete ki és nem „cáfolja meg ezt” senki, akkor ez már törvényszék által elismert főherceg lesz?????

És főleg mit jelent az az ítéleti megállapítás, hogy „az ellenkező bizonyítás meg sem kíséreltetett” ????

Azt szeretném tudni: kit terhel itt a bizonyítás kötelezettsége? Engem–e, vagy a kir. ügyészséget? A magyar állampolgárság és a keresztény származás tényálladéki eleme ennek a vétségnek. Enélkül nincs marasztalás, enélkül nem lehet *vád sem!* Mert nincs bűncselekmény. Már pedig a B.P. 1. § szerint vád alapján lehet csak eljárni.⁹⁷ Tehát, hogy jövök én ahhoz, hogy én a kir. ügyészség *bizonyítási terhére magamra vállaljam* ?????? Tessék neki bizonyítani, hogy Kocsis Hanna az a személy, akivel szemben ezt a cselekményt egy zsidó származású elkövetheti. Ha ő ezt bizonyította, *akkor terhel engem az ellenkező bizonyítása* !!!!! Ez törvény – tisztelt Haza – és ezt nem lehet megforgatni, mint csecsemőt a mosdótálban....

III. Biz. kieg.

Én tehát a bizonyítás kiegészítését indítványozom és a m. kir. Igazságügyminisztérium megkeresését a most felsorolt körülményekre vonatkozó törvényhelyek és vélemény közlésére.

Természetesen előbb *beszerzendők azok az okiratok*, melyek a Kocsis Hanna állításait *támogatnák*.

é.n. 191., 204. p. De míg a polgári peres ügyeket az V. Alkotmány u. 14. sz. alatt, addig a büntetőpereket az V. Markó u. 27. sz. alatt tárgyalták. Vö. A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora. 551. p. Lázár Ernő érvelésében arra kíván rámutatni, hogy ha egy jogi tényállást egy pereskedő félnek hivatalos iratokkal kell bizonyítania a Budapesti Kir. Törvényszéken folyó polgári peres eljárásban az Alkotmány utcában, akkor a Markó utcában ugyanannak a jogi tényállásnak a fennállását a Budapesti Kir. Büntetőtörvényszék ítéletében csak akkor állapíthatja meg, ha a büntetőper folyamán azt a vád vagy a védelem ugyanazoknak a hivatalos iratoknak a benyújtásával előzőleg már bizonyította.

97 „Bűnvádi ügyben bírói eljárás csak törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen indítható, akit büntett, vétség vagy kihágás nyomatékos gyanuja terhel. Bűncselekmény miatt nem alkalmazható más büntetés, mint amelyet bírói hatalommal törvényesen felruházott hatóság törvényesen eljárva kimondott.”

III.

Nagytekintélyű Kir. Ítéletábrla!

Ha tárgyilagosan végig méltóztat olvasni az egész peranyagot, – amiben egy szemernyi kételyem sincsen! – nem kétlem, hogy itt minden további nélkül a B.P. 326. §. 2. pontja alapján *felmentő* ítéletet méltóztat hozni. És semmi bizonyításra szükség nem lesz, mert a cipő olyan használhatatlan, hogy ezen ezer folt sem segít többé...

De védői kötelességem, hogy kiterjedjek minden lehető, sőt lehetetlen helyzetre is.

Bűnösség megállapítása esetén teljességgel felfoghatatlan előttem az, miért nem alkalmazta a törvényszék a Btk. 92. §-át. Az enyhítő körülmények[,] ha olyan nagyszámúak, vagy nyomatékosak.... mondja a törvény. Hol van itt *több* enyhítő körülmény, mint a jelen esetben?

Az előkelő társadalmi állású ember *elválík* feleségétől. A fizikum követeli a maga jogait. Keres tehát valakit[,] akivel való viszonya *senkinek* nem okoz kárt vagy sérelmet. Tehát nem úri, vagy polgári leányt, nem asszonyt, hanem egy *mulatóból* való táncosnőt, akinek foglalkozásából kifolyóan oda kell ülnie szeszes italokat nyakaló és a sexuális táncoktól felizgatott emberek asztalához, ahol a gazdának minél nagyobb pezsgőfogyasztást, magának minél több „társaságpénzt” szerez. Mi ez? És miféle foglalkozás ez? Van tánc, melynek zenéje, koreográfiája és táncosai, táncosnői a világ legnagyobb művészeit foglalkoztatja. Közönsége minden sexuális és erkölcstelen gondolattól mentes műértő, művelt, művészetkedvelő, finom emberekből áll. Ez művészet. Ez megbecsült és tisztelt foglalkozás. Társadalmi állásuk, helyzetük, elhelyezkedésük a legnagyobb művészekével egyenlő magasságú és értékű! De lokálban táncolni részeg ficsuroknak, gazdag kéjenceknek és sikkasztó pénztárosoknak, és a „szólótánc” után leülni *vadidegen*, *soha nem látott emberekkel szeszeln*i és lehetőleg olyan magaviseletet tanúsítani, amely e felhevült pasasokból még nagyobb hasznot tud kicsikarni – ez lehet egyesek szemében az erkölcs teteje, de jó ízlésű, jó nevelésű emberek kezét mosnak ezután. Hol van az a tisztességes középosztálybeli ember, aki boldogan látná orvos, vagy mérnök, vagy jogász, vagy bankhivatalnok fiát oltárhoz vezetni fehér sleppes ruhában, fehér liliomokkal fehér kesztyűs kezében Moulin Rouge-beli, vagy más lokálból való táncosnőt????? A tisztesség és erkölcs relatív. De én azt hiszem más mentalitású emberekben akarta védeni a törvény a magyar fajtát....

Felfogásom szerint tehát *enyhítő* körülmény az, hogy a magyar fajt ért erkölcsi sérelem *kisebb jelentőségű*.

Vádolt büntetlen előélete, sőt *feddhetetlen* előélete további enyhítő körülmény.

További enyhítő körülményt képez, hogy *két gyermeke van anya nélkül*, kiknek nevelése tehát vádlottra hárul, és azok tartásáról, neki kell gondoskodnia. A hosszú szabadságvesztés tehát a büntetés célját meghaladóan *ártatlan* embereket sújtana.

Ez vonatkozik a vádlott társadalmi állásában szokásos *erkölcsi* és letörülhetetlen hátránynak ártatlan gyermekeit sújtó büntetés[é]t illetően is.

Amennyiben a magas Ítéletábrá az általam *lehetetlennek tartott* bűnösségi álláspontot foglalná el, további *enyhítő* körülményként lenne mérlegelendő az a jóhiszeműség, hogy Kocsis Hanna egyéniségének mérlegelésénél őt téves felfogás ejtette tévedésbe, és okozta ballépését.

Az ismétlés nem súlyosító. Az lenne, ha a viszonyoknak *gyümölcse* lett volna.

De a törvényszék egy olyan *súlyosító* körülményt *kreált*, amelynek a felsőbbbíróság által való akceptálása veszedelmes precedenset képezne...

Azt mondja az ítélet: „hogy a cselekményt, mint kétgyermekes családapa követte el, ez súlyosító körülményt képez.”

Tehát ha valakinek négy gyermeke van, az még nagyobb súlyosító.... És jaj lenne annak a szegény székelyföldi zsidónak, akinek az ottani jó szokás szerint 14 gyermeke volna.....

De ismét kérdelem: mi köze a két gyereknek, az elvált apa természetes szükségletei kielégítéséhez? Mi a vád? Közkerölcs elleni kihágás, vagy házasságtörés????? Ha nem lett volna két gyereke, alkalmazták volna a 92. §-t???? Úgy néz ki a dolog, mintha keserves tűnődés után halászták volna ki ezt az erőltetett súlyosító körülményt....

E felsorolt enyhítő körülmények nagy száma és nyomatékos volta a Btk. 92. §-nak alkalmazását és az ekként kiszabandó büntetésnek próbaidőre való felfüggesztését annál inkább indokolja, mert annak kedvező hatása ilyen cselekményeknél egészen kétségtelen.

Mély tisztelettel

Dr. Lázár Ernő védő

Forrás: Budapest Főváros Levéltára, VII.5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék büntetőperes iratai 1882/1943. báró Kohn András Béla⁹⁸ fajgyalázási perének iratai.

Tartalom

Tanulmányok

Bódy Zsombor:

Közelítések Budapest két világháború közötti társadalmához
a fogyasztás történetén keresztül 411

Csáki Tamás:

Katasztrófa és városrendezés
Gyöngyös újjáépítésének tervezése az 1917. évi tűzvész után. 461

Lugosi András:

Sztalin főhercege
Kohn báró vacsorái a Falk Miksa utcában
a fajgyalázási törvény idején 527